

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:
Державний фінансовий контроль та аудит у галузі науки

Студента 2 курсу, 6м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Державний аудит»

Іванунь Андрій
Миколайович

Науковий керівник
науковий ступінь
вчене звання

Кукурудз Оксана
Михайлівна

Керівник освітньо-професійної програми
к.е.н., доцент

Маркуц Юлія
Ігорівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ І АУДИТУ У ГАЛУЗІ НАУКИ	6
1.1. Економічний зміст бюджетних програм у галузі науки та особливості їх фінансування	6
1.2. Методичні основи державного фінансового контролю та аудиту в сфері науки	12
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ І КОНТРОЛЮ У СФЕРІ НАУКИ В УКРАЇНІ	19
2.1. Стан бюджетного фінансування науки	19
2.2. Аналіз виконання бюджетних програм у сфері науки як об'єкту державного фінансового аудиту та контролю	29
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА АУДИТУ В ГАЛУЗІ НАУКИ	36
3.1. Проблеми розвитку державного фінансового контролю та аудиту у галузі науки	36
3.2. Напрями вдосконалення державного фінансового контролю та аудиту в галузі науки	43
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Наука завжди відіграє істотне соціально- економічне і політичне значення для розвитку будь-якої країни. В сучасних умовах місце та значення науки в системі пріоритетів, що вибудовуються кожною країною, відображають рівень соціально-економічного розвитку нації. Тільки маючи відповідну сучасним стандартам науку, та чи інша країна може претендувати на гідне місце та визнання в світі.

Одним із найважливіших неврегульованих питань нашої держави в сфері науки залишається проблема її ефективного фінансування з орієнтацією на конкретний результат. Необхідність покращення моделі фінансового забезпечення системи науки пов'язана, перш за все, з тим, що діючі на даний момент часу заходи по управлінню грошовими потоками не забезпечують ефективність витрат освітніх закладів.

Посилення уваги до даної проблематики вимагає чіткого та дієвого функціонування системи державного фінансового контролю за виконанням бюджетних програм у сфері науки, викриттям та притягненням до відповідальності за зловживання у бюджетній сфері при виконанні бюджетних програм у сфері науки.

Державний фінансовий контроль та аудит у сфері науки виступають складовою фінансової діяльності держави та одним із найважливіших елементів системи управління фінансами.

Система державного фінансового контролю та аудиту забезпечує відкритість, прозорість реалізації фінансових відносин у сфері бюджетного фінансування науки.

Таким чином, проблема ефективності фінансового забезпечення системи науки заслуговує особливої уваги щодо пошуку шляхів її модернізації та реформування зважаючи на результати державного фінансового контролю та аудиту.

Державний фінансовий контроль та аудит бюджетних програм в цілому і бюджетних програм в галузі науки, зокрема є предметом досліджень вітчизняних вчених: В. Д. Базилевич, Н. С. Бардаш, Ф. Ф. Бутинець, О. Д.

Василик, І. В. Ващенко, В. Грибовський, Л. В. Гуцаленко, Л. В. Дікань, Т. В. Канєва, М. В. Кужельний, С. О. Левицька, І. О. Луніна, А. В. Мамишев, Ю. В. Пасічник, Ю. І. Пивовар, Н. І. Рубан, М. І. Сивульський, С. Є. Стефанов, І. Б. Стефанюк, Л. О. Сухарева, І. Я. Чугунов та інші.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є розкриття теоретичних і практичних питань державного фінансового контролю і аудиту в сфері науки, визначення напрямів його розвитку.

Відповідно до визначеної мети в роботі поставлено такі **завдання**:

- розкрити теоретичні засади розвитку державного фінансового контролю і аудиту у галузі науки;
- визначити особливості сучасного стану фінансування науки в Україні;
- здійснити аналіз виконання бюджетних програм у сфері науки як об'єкту державного фінансового аудиту та контролю;
- визначити проблеми розвитку державного фінансового контролю та аудиту у галузі науки;
- розробити та обґрунтувати напрями вдосконалення державного фінансового контролю та аудиту в галузі науки.

Об'єктом дослідження є система державного фінансового контролю і аудиту в сфері науки.

Предмет дослідження – теоретичні і практичні питання розвитку державного фінансового контролю і аудиту в сфері науки.

Методи дослідження. В роботі застосовано загальнонаукові та специфічні методи. Зокрема, методи порівняння, аналізу та синтезу – для узагальнення теорії здійснення державного фінансового контролю та аудиту у порівнянні із зарубіжним досвідом, статистичні методи – для характеристики результатів державного фінансового контролю та аудиту у сфері науки, методи наукової абстракції, логічного узагальнення, класифікації та групування – при узагальненні пропозицій вирішення проблематики державного фінансового контролю та аудиту бюджетних програм у сфері науки.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативно-правові акти з питань державного фінансового контролю та аудиту, звіти Державної аудиторської

служби України, Рахункової палати України, Міністерства освіти і науки України, періодичні видання, монографії вітчизняних і зарубіжних науковців.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в узагальненні та обґрунтуванні методичних засад державного фінансового контролю та аудиту виконання бюджетних програм у сфері науки в Україні.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані в дослідженні пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення державного фінансового контролю та аудиту виконання бюджетних програм у сфері науки можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях та практичній роботі органів Міністерства освіти і науки України та Державною аудиторською службою України.

За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковану 1 статтю: Державний фінансовий контроль та аудит у галузі науки // 36. наук. ст. студ.- К.: Київ. нац. торг-ек. ун-т, 2020. Обсяг статті становить: 0,3 д.а.

Структура та обсяг роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Повний обсяг роботи становить 62 сторінок (в т. ч. обсяг основного тексту роботи 50 сторінок) і включає 3 рисунки, 6 таблиць, 5 додатків. Список використаних джерел становить 50 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ І АУДИТУ У ГАЛУЗІ НАУКИ

1.2. Економічний зміст бюджетних програм у галузі науки та особливості їх фінансування

Розвиток науки та наукових досліджень майже повністю залежить від стану фінансування державних наукових програм, витрат на підтримку науково-дослідних установ, підтримку наукових та науково-педагогічних працівників. Здійснюючи розгляд стану наукових досліджень в Україні, ми на жаль, спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості наукових відкриттів та проведених наукових досліджень. І проблема криється не у відсутності наукового потенціалу чи небажанні науковців та вчених на проведення наукових досліджень, а саме у неналежному здійсненні фінансування наукової галузі. Розуміючи дану проблему, багато науковців починають шукати різноманітні інші (недержавні) джерела фінансування витрат на наукові дослідження, проте це не вирішує проблему, а тільки посилює її.

Дослідження розвитку та функціонування науки завжди привертало увагу багатьох вчених. Серед найбільш відомих, які займалися дослідженням науки з різних її сторін можна назвати роботи Т.М. Безверхнюка, А.Ю. Васиної, Л.Ю. Гордієнко, М.К. Галабурди, А.Ф. Мельник, А.О. Монаєнка, О.Ю. Оболенського та інших. Проте, на сьогодні, у зв'язку із реформуванням наукової галузі необхідним є дослідження стану фінансування науки в Україні та надання методичних рекомендації щодо удосконалення фінансового забезпечення наукових досягнень в Україні. Розгляд фінансування науки можна розглядати як з позиції здійснення безпосереднього фінансування наукових проектів, так і з боку належного матеріального забезпечення наукових кадрів.

В Україні на вищому рівні місія науки сформульована у Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність» наступним чином: «Рівень розвитку науки і техніки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання. Цим зумовлена необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як

джерела економічного зростання і невід'ємної складової національної культури та освіти, створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності, забезпечення використання досягнень вітчизняної та світової науки і техніки для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб.»[39]. Щодо системи науки у вищій освіті, мета її визначається так: «Наукова та науково-технічна діяльність у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти.» Однак на рівні, нижчому за закон, у тому числі, на рівні стратегічних планів, конкретних та вимірюваних критеріїв, що могли би описувати, як існуюча система досліджень та інновацій сприяє виконанню цієї місії, немає.

Формулювати нову державну політику в сфері наукової та науково-технічної діяльності має спеціально створена у 2017 році Національна рада України з питань розвитку науки і технологій. Але поки що вона іще в процесі розробки моделі реформування наукової сфери (наразі її Науковим комітетом підготовано драфт). Також створено новий інструмент реалізації державної політики у сфері науки – Національний фонд досліджень. Обрано і призначено всі його керівні органи [39].

Загалом можна сказати, що реформування науки перебуває на початковій стадії. Зараз цілком можливо сформулювати нову місію існування української системи досліджень та інновацій та на її основі - нові цілі державної політики, спираючись на досвід інших країн. Для того, щоб забезпечити розвиток, а не стати декларацією, політика має відповідати реальному стану справ, потенційним можливостям України на найближчі роки та бути забезпечена відповідними ресурсами. Цілі мають бути чесними, досяжними, зрозумілими для усіх стейкхолдерів.

Україна перебуває на стадії, коли її економічне зростання носить характер скоріше гонитви за більш розвиненими країнами, аніж інноваційного розвитку. Відповідно, наукові проекти, які будуть продуктивними для конкурентоспроможності української економіки, скоріше включатимуть

прикладні роботи із впровадження та адаптації вже відомих у світі інновацій. Разом з цим, оскільки передова фундаментальна наука в Україні існує в окремих осередках та може слугувати зміцненню іміджу країни на міжнародній арені і бути джерелом високоякісної експертизи всередині країни, її підтримка є дуже важливою. Слід пам'ятати, що фінансові ресурси держави, які можна було би спрямувати на інновації та дослідження, дуже обмежені зараз та будуть обмежені ще тривалий час через великі платежі за державним боргом, старіння населення, сировинний характер економіки. Тож доцільно формулювати мету державної політики в системі досліджень та інновацій враховуючи всі ці чинники.

Потрібно дуже стрімко посилити зв'язок між наукою, бізнесом та державою. Фірми мають ставати інноваторами, отримуючи доступ до державного наукового потенціалу. Для того, щоб забезпечити швидке економічне зростання (яке згодом дозволить фінансувати передові фундаментальні та прикладні розробки), прикладна наука зараз в першу чергу має бути зосереджена на сферах, де можлива кооперація із бізнесом та якнайшвидше впровадження інноваційних технологій. Державні ресурси також мають бути сконцентровані на цих напрямках. Наявність реального корпоративного замовника (часткового співфінансування) має стати критерієм отримання державного фінансування прикладних наукових робіт та створення прототипів інноваційних продуктів. Уряд має усунути усі бюрократичні перепони для роботи науковців із бізнесом, ініціювати та фінансувати спільні заходи, хакатони та конференції, де науковці можуть зустрітися із компаніями-інноваторами та знайти точки перетину. Потрібно створити онлайн систему «Відкрита наука», де фірми, органи влади, будь-хто зацікавлений може знайти наукові результати робіт, датасети та контакти виконавців. [39].

Основним напрямком державної підтримки науки та наукової діяльності є її фінансування, що в основному здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, які розподіляються на окремі наукові дослідження. Так, наприклад, М.О. Мацелик, досліджуючи питання розподілу видатків з бюджету на розвиток науки, визначає основні напрямки розподілу коштів: на фундаментальні

дослідження, пошукові та прикладні розробки; державні та міждержавні науково-технічні програми; державні премії України у галузі науки і техніки; фінансування наукових розробок із проблем стандартизації, сертифікації та еталонної бази, державних контрактів; фінансування наукової частини національних, міжгалузевих та галузевих програм тощо. У цій групі фінансуються науково-дослідні інститути, що виконують фундаментальні дослідження на державне замовлення, а також науково-дослідні організації, що перебувають на господарському розрахунку, але виконують державне замовлення з оплатою за рахунок бюджетних асигнувань [43].

Про переваги державного фінансування наукової діяльності говорить і С.І. Юрій, який зазначає, що основна сутність бюджетного фінансування наукової діяльності полягає в тому, що за допомогою цього механізму налагоджуються грошові відносини, які виникають між державою і вищими навчальними закладами - з позиції спрямування та використання коштів централізованого фонду на розширене відтворення, підвищення рівня життя, задоволення суспільних потреб і забезпечення інших державних заходів. Обсяг, своєчасність і повнота фінансування наукової діяльності значною мірою залежать від рівня централізації фінансових ресурсів і мобілізації коштів до бюджету, а це, у свою чергу, залежить від дотримання фінансової дисципліни окремими платниками податків, від рівня виконання дохідної частини бюджету [43].

На жаль, державне фінансування науки та науково-технічної діяльності здійснюється на досить низькому рівні та охоплює не всі суспільні відносини у цій сфері. Характеризуючи розвиток науки та наукової діяльності, зазначимо, що останнім часом основним джерелом фінансування наукових проектів є саме держава, оскільки підприємства, установи та організації з огляду на економічну кризу не проявляють особливої активності вкладати кошти у розвиток науки. Таким чином, державне фінансування наукової діяльності здійснюється у найважливіших її сферах, і відповідно не може охопити всі існуючі наукові проекти, таким чином їх певна частина залишається поза увагою держави. Це питання є досить актуальним. На основі зарубіжного досвіду ця проблема вирішується наступним чином: більшість країн застосовують конкурсний підхід до фінансування наукових відкриттів, тобто підприємства, наукові організації,

університети у визначені терміни надсилають свої проекти в електронному вигляді урядовим організаціям, що відповідають за формування та реалізацію політики, після чого відбувається відбір найбільш перспективних проектів та учасників майбутніх кластерів [43]. Ми вважаємо, що така позиція для українського законодавця є цікавою та потребує детального вивчення науковцями та експертами. Перевагою такого державного втручання у наукову сферу є те, що запровадження конкурсу на виконання наукового дослідження створить конкуренцію між великими науковими установами, які виявляють бажання працювати над певним науковими проектами, що позитивно вплине на розвиток економічних відносин у державі та науковій сфері. Проте, з іншого боку, у такій боротьбі не зможуть брати участь дрібні компанії, які здійснюють наукову діяльність, адже вони не зможуть конкурувати із великими науковими установами.

Про проблему фінансування науки у науковій літературі говорять досить давно. Варто погодитися із думкою, Т.В. Лебеди, яка наголошує на так званому індикаторі наукоємності та зазначає, що якщо частка витрат на науку менша 0,4% ВВП, то наука в країні може виконувати лише соціокультурну функцію. В інтервалі від 0,4% до 0,9% від обсягу ВВП наука спроможна давати певні наукові результати і здійснювати пізнавальну функцію в суспільстві. І лише при витратах на науку, які перевищують 0,9% ВВП, починає виконуватись її економічна функція, тобто стає помітним вплив науки на розвиток економіки. В даному випадку враховується значна тінізація економіки нашої країни (реальний ВВП більший від офіційного) [43]. Подібну думку висловлює й А. І. Панченко, який аналізуючи зарубіжний досвід зазначає, що зменшення питомої ваги витрат на наукові дослідження і розробки у ВВП до 0,9% може призвести до виконання наукою пізнавальної функції, а нижче 0,4% – соціокультурної функції, за якої відсутні будь-які наукові результати [43].

Наукоємність ВВП, як вважають Т.В. Письменна та В.В. Письменний, повинна стати чи не найважливішим індикатором при складанні проекту державного бюджету та формуванні видатків на науку. Науковці наголошує на тому, що за прикладом зарубіжного досвіду, кошти на наукові дослідження і розробки мають стати окремим рядком бюджетних асигнувань, а пріоритетами

їх витрачання – виконання за конкурсним принципом державних цільових наукових та науково-технічних програм, здійснення державної фінансової підтримки інноваційної діяльності, оновлення матеріально-технічної бази наукових установ та вищих навчальних закладів. Ми погоджуємося із твердженням, відповідно до якого кошти на розвиток та функціонування науки мають стати окремим рядком бюджетних асигнувань. Це, на нашу думку, є необхідним для ефективного розвитку науки, оскільки видатки за таким принципом будуть спрямовані тільки на розвиток науки, фундаментальних та прикладних наукових досліджень, оптимізацію наукової роботи, тобто, це не будуть залишкові видатки, які залишилися вільними від інших галузей виробництва чи промисловості. На сьогодні новим Законом України «Про наукову та науково-технічну діяльність» [43] збережено рівень положення про 1,7 % ВВП на фінансування науки. Цим же законом передбачено, що держава застосовує фінансово-кредитні та податкові інструменти для створення економічно сприятливих умов для ефективного провадження наукової і науково-технічної діяльності відповідно до законодавства України, забезпечення до 2025 року збільшення обсягу фінансування науки за рахунок усіх джерел до 3 відсотків валового внутрішнього продукту – показника, визначеного Лісабонською стратегією Європейського Союзу (ст. 47).

Бюджетне фінансування науки здійснюється за державним та місцевими бюджетами через розпорядників бюджетних коштів за їх бюджетними програмами.

Основними напрямками бюджетного фінансування, за якими здійснюється аналіз наукової і науково-технічної діяльності, є: фундаментальні наукові дослідження, у тому числі за рахунок грантів Державного фонду фундаментальних досліджень; прикладні ДіР; державні цільові наукові і науково-технічні програми (ДЦНТП); науково-технічні (експериментальні) розробки за державним замовленням; проекти у межах міжнародного науково-технічного співробітництва; фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази; інші напрями бюджетного фінансування наукової сфери.

1.2. Методичні основи державного фінансового контролю та аудиту в сфері науки

Державний фінансовий контроль є однією з найважливіших функцій державного управління, значення якої дедалі зростає. Тільки здійснення належного контролю в управлінні державними фінансовими ресурсами дасть можливість створити необхідні передумови для реалізації в державі ефективної економічної політики. Тому розбудова цілісної системи фінансового контролю є важливим кроком у забезпеченні функціонування системи державної влади й викликає особливе зацікавлення як у теоретичному, так і в практичному плані.

Проте слід зауважити, що наукою питання державного фінансового контролю вивчене і розроблене недостатньо. Це пояснюється тим, що протягом минулих років роль фінансового контролю як елемента єдиної системи державного управління знижувалася, і лише кризовий стан економіки держави та державних фінансів змусив привернути увагу науковців до практичних проблем його реалізації. Специфічне ставлення до державного фінансового контролю, його недооцінка зумовлені також тим, що він здійснюється у площині переплітання державних, регіональних, корпоративних та індивідуальних інтересів.

Питання фінансового контролю досліджувалися багатьма українськими економістами, серед яких особливо слід виокремити: О. Д. Василюк, А. О. Спіфанова, О. П. Кириленко. Чимало праць цій темі присвятили такі українські науковці, як Є. В. Калюга, В. Мельничук, І. Б. Стефанюк, В. О. Шевчук.

Нині в галузі науки здійснюються всі форми фінансового контролю за витрачанням бюджетних коштів: попередній, поточний і наступний. Критерій розмежування цих форм полягає у зіставленні часу здійснення контрольних дій з процесами формування і використання фондів фінансових ресурсів. Водночас вони тісно взаємопов'язані, що свідчить про безперервний характер контролю.

Попередній (превентивний) фінансовий контроль проводиться до здійснення фінансових операцій і має велике значення для попередження порушень. Він передбачає оцінку обґрунтованості фінансових програм і прогнозів у процесі

складання, розгляду і затвердження бюджетних планів усіх рівнів, фінансових планів і кошторисів, кредитних і касових заявок . В умовах переходу до ринкової економіки превентивний фінансовий контроль є найефективнішою формою, оскільки дає змогу запобігти перевитратам і втратам фінансових ресурсів, порушенню законодавства. На стадії фінансового прогнозування і планування превентивний контроль слугує передумовою для прийняття оптимальних управлінських рішень .

Поточний (оперативний) фінансовий контроль є органічною частиною оперативного фінансового управління й регулювання фінансово-господарської діяльності установ у галузі науки . Він проводиться в короткі проміжки часу в процесі здійснення фінансово-господарських операцій (перерахування податків, зборів, утворення фондів грошових коштів, здійснення виплат тощо) . Спираючись на дані первинних документів оперативного і бухгалтерського обліку та інвентаризацій, поточний контроль дає змогу регулювати фінансові операції, що швидко змінюються, запобігає збиткам і втратам .

Наступний (ретроспективний) фінансовий контроль здійснюється шляхом аналізу і ревізії бухгалтерської й фінансової звітності по завершенні звітного періоду (за підсумками місяця, кварталу, року). Він характеризується поглибленим вивченням фінансової діяльності за попередній період, дає змогу масштабю оцінити позитивні та негативні підсумки фінансової діяльності об'єкта контролю, розробити заходи щодо їх усунення .

Усі форми фінансового контролю в галузі науки взаємопов'язані і доповнюють одна одну . Так, попередній контроль забезпечує перевірку проектів бюджетів, фінансових планів, кошторисів тощо . Поточний контроль допомагає своєчасно виявити вади й порушення у процесі фінансово-господарської діяльності та оперативно їх усунути. Наступний контроль виявляє вади, не виявлені попереднім та поточним контролем [41] .

Нині в Україні функціонує значна кількість державних органів і служб, які тією чи іншою мірою здійснюють фінансовий контроль . За відсутності чіткої концепції та нормативно-правового поля у сфері державного фінансового контролю на законодавчому рівні не визначено перелік суб'єктів державного фінансового контролю та порядок їх взаємодії .

Суб'єктами державного фінансового контролю у сфері науки є Верховна Рада України, Рахункова палата України, Міністерство фінансів України, Міністерство освіти та науки України, органи Державної аудиторської служби України, Державної казначейської служби України та інші центральні органи виконавчої влади, у віданні яких перебувають заклади науки.

Верховна Рада України, зокрема, здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на всіх стадіях бюджетного процесу. Рахункова палата України є постійно діючим органом контролю, який утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй.

Рахункова палата здійснює свою діяльність самостійно, незалежно від будь-яких інших органів держави. Завданнями Рахункової палати є: організація і здійснення контролю за своєчасним виконанням видаткової частини Державного бюджету України, витрачанням бюджетних коштів, у тому числі коштів загальнодержавних цільових фондів, за обсягами, структурою та їх цільовим призначенням; контроль за фінансуванням загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального і національно-культурного розвитку, охорони довкілля; виконання інших завдань, передбачених для Рахункової палати чинним законодавством України.

Головним органом державного фінансового контролю у системі виконавчої влади є Міністерство фінансів України, яке здійснює контроль за виконанням державного бюджету, дотриманням Правил складання проектів бюджетів, використанням бюджетних асигнувань та лімітів бюджетних асигнувань розпорядниками бюджетних коштів.

Міністерство освіти і науки України є головним у сфері освіти, наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності [41].

Одним з основних суб'єктів державного фінансового контролю у сфері науки є Державна аудиторська служба України. Головне завдання цієї служби полягає у здійсненні державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом й достовірністю бухгалтерського обліку та фінансової звітності в міністерствах та інших органах

виконавчої влади, у державних фондах, бюджетних установах, інших суб'єктах господарювання державного сектора економіки, а також на підприємствах і в організаціях, які отримували кошти з бюджетів усіх рівнів. Через недостатньо ефективну роботу органів державного фінансового контролю економіка країни та її державний сектор зазнають значних втрат. Слабкість державного фінансового контролю пов'язана з відсутністю законодавчо регламентованої системи його здійснення. Це призводить до нецільового використання державних коштів, а іноді — до їх прямих крадіжок і втрат.

На жаль, доводиться констатувати, що наразі економіка країни далеко не повністю перебуває у полі зору держави, державний фінансовий контроль проводиться епізодично, нерідко безсистемно, а тому — неефективно .

Основним методом фінансового контролю за діяльністю бюджетних установ у галузі науки, що здійснюється органами державної контрольно-ревізійної служби, є аудит .

На сучасному етапі розвитку державного управління публічними ресурсами становлення в Україні інституту державного фінансового аудиту відбувається суперечливо, нединамічно, під час тривалих дискусій – від цілковитого копіювання зарубіжних аналогів до пошуку національних особливостей і вільного трактування його методологічних та організаційних засад. Це зумовлено тим, що державний фінансовий аудит є новим явищем в теорії та практиці державного фінансового контролю України. Суттєвою проблемою його сталого розвитку є перманентна неузгоджена зміна кодифікованого законодавства, законів та постанов, що мають унормувати питання його проведення.

В європейському розумінні державний внутрішній фінансовий контроль має забезпечити належне управління державними фінансами і розглядається як сукупність внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту, які базуються на відповідальності керівника [39]. Таке європейське розуміння системи державного внутрішнього фінансового аудиту означає ефективне управління закладом науки державного сектору на основі організації системи контролю за її функціонуванням. Внутрішній аудит як форма державного внутрішнього контролю згідно із чинною концепцією розвитку без зовнішнього державного фінансового аудиту не дає

змоги стверджувати про створення та ефективне функціонування системи державного фінансового аудиту в Україні. Часткове врахування зазначеної умови, а також майже недослідженість теоретико-методологічних аспектів державного фінансового аудиту актуалізує потребу дослідження.

Проблемним питанням розвитку системи державного фінансового аудиту присвячено багато праць вчених і практиків. Зокрема, теоретичні засади, методологію, питання стандартизації державного фінансового аудиту розкрито в працях С. В. Бардаша, Л. В. Дікань, Є. В. Мниха, Ю. Б. Слободяник, Л. В. Сухаревої, І. О. Шевченко, О. А. Шевчука [1]. Огляд наукових публікацій свідчить про загальне формування теоретичних положень державного фінансового аудиту, однак за окремими базовими поняттями його теорії, а також методичними підходами щодо проведення державного фінансового аудиту сфери науки має місце певна неузгодженість.

До нерозв'язаної частини загальної наукової проблеми варто віднести поліваріантність трактування суті та ідентифікації державного фінансового аудиту в системі державного фінансового контролю, остаточну невизначеність складу принципів та методики проведення державного фінансового аудиту галузі науки.

Наразі застосування на практиці діяльності державних органів фінансового контролю державного фінансового аудиту є вкрай актуальним, адже впровадження на засадах системного підходу державного фінансового аудиту робить контроль вкрай важливим для ефективного проведення оперативного управління процесами та в певній мірі запобігає прийняттю неправомірних та неефективних управлінських рішень. Це також дає змогу змінити акценти у функціях контролю – посилити превентивну (попереджуючу, запобіжну) функцію та зменшити тиск фіскальної функції [1].

Тож визнаючи беззаперечну важливість розвитку теорії та практики аудиту, на сьогодні триває дискусія щодо суті та ідентифікації державного фінансового аудиту у загальній класифікації державного фінансового контролю.

Аналізуючи дефініцію «державний фінансовий аудит» варто зазначити, що єдиного підходу до її трактування немає. Узагальнення виокремлює деякі підходи до визначення цього поняття:

- інститут державного аудиту;
- форму державного фінансового контролю;
- перевірку та аналіз фактичного стану;
- різновид державного контролю;
- різновид державного фінансового контролю;
- перевірку та аналіз законності та ефективності [1].

Дослідження підходів до визначення дає змогу зробити висновок, що під державним фінансовим аудитом доречно розуміти форму державного контролю, яка полягає у незалежній перевірці та аналізі ресурсів, достовірності облікових даних та фінансової бюджетної звітності, функціонуванні системи внутрішнього контролю, наданні рекомендацій стосовно підвищення ефективності діяльності об'єкта аудиту.

Державний фінансовий аудит галузі науки, як елемент державного фінансового контролю, спрямований на досягнення певної мети, що припускає рішення певного комплексу задач. Слід зважати, що задача в конкретних ситуаціях отримує різні інтерпретації та визначає відношення спостерігача до об'єкта і є критерієм, за яким відбувається відбір об'єктів і їх властивостей [5, с. 47].

Тому нині немає єдиного підходу до виокремлення мети та завдань державного фінансового аудиту галузі науки, який можна розглядати через виконання бюджетних програм. Погоджуємося з думкою В. Ю. Трайтлі про те, що концептуальні основи державного фінансового аудиту варто розглядати не фрагментарно, а системно та комплексно, що якомога краще сприятиме досконалості теоретичного базису з окресленої проблематики [1].

Мету й завдання державного фінансового аудиту галузі науки у контексті державного фінансового контролю трактують по-різному як серед науковців, так і у нормативно-правових актах і мають суперечливий характер. Кожен науковець у трактуванні мети державного фінансового аудиту виокремлює певні параметри, що перевіряються, і наголошує на можливості застосування результатів для підвищення ефективності використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання[1] .

У Лімській декларації керівних принципів аудиту державних ресурсів

зазначено, що контроль державних фінансів не є самоціллю, він є обов'язковим елементом регуляторної системи, мета якої полягає у своєчасному виявленні відхилень від прийнятих стандартів, порушень принципів законності, ефективності, доцільності й економності управління фінансовими ресурсами, що дало б змогу у кожному конкретному випадку внести відповідні корективи, посилити відповідальність уповноважених осіб, отримати відшкодування збитків та перешкодити або, принаймні, унеможливити повторення виявлених порушень у майбутньому.

Стосовно завдань державного фінансового аудиту галузі науки, на нашу думку, доцільно виділити напрями, пов'язані з супроводженням бюджетної програми, за якою фінансується система вищої освіти в Україні:

- оцінка раціональності прийнятого управлінського рішення (розгляд можливих альтернатив, пріоритетності бюджетних витрат);
- виявлення резервів підвищення ефективності використання фінансових ресурсів за допомогою розробки механізмів попередження нераціонального та нецільового використання коштів;
- розроблення варіантів оптимізації системи управління фінансово-господарською діяльністю закладів науки;
- контроль раціональності використання ресурсів;
- контроль за структурною відповідністю та цільовим призначенням формування і використання фінансових ресурсів науковими закладами.

Отже, проведення державного фінансового аудиту сприяє запобіганню різного роду фінансових порушень. Запорукою цього є перевірка адекватності та ефективності функціонування системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання, що дає змогу своєчасно виявити будь-які недоліки в облікових процесах, правилах, процедурах та забезпечити достовірність складання фінансової звітності; забезпечити керівництво необхідною інформацією для підвищення ефективності функціонування системи внутрішнього контролю та передбачити ризики в діяльності, які можуть перешкоджати досягненню поставлених цілей.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО АУДИТУ І КОНТРОЛЮ У СФЕРІ НАУКИ В УКРАЇНІ

2.1. Стан бюджетного фінансування науки

Бюджетне фінансування науки здійснюється за державним та місцевими бюджетами через розпорядників бюджетних коштів за їх бюджетними програмами.

В Україні є три центри науки: Київ (46% наукових працівників та 46% загальних витрат на дослідження та розробки); Харків (28% наукових працівників та 19% загальних витрат на дослідження та розробки) та Дніпро (10% наукових працівників та 12% загальних витрат на дослідження та розробки). Менші центри наукової діяльності знаходяться у Львові (6% працівників), Запоріжжі (4% працівників та 8% коштів на дослідження та розробки) та Одесі (3% працівників). Решта областей займають у сфері науки та інновацій менше 3%.

Основними напрямками бюджетного фінансування, за якими ми будемо здійснювати аналіз наукової і науково-технічної діяльності, є:

- фундаментальні наукові дослідження (далі – фундаментальні НД);
- прикладні наукові дослідження і розробки (ДіР);
- державні цільові наукові і науково-технічні програми (ДЦНТП);
- науково-технічні (експериментальні) розробки за державним замовленням (далі – розробки за державним замовленням);
- проєкти у межах міжнародного науково-технічного співробітництва;
- фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази;
- інші напрями бюджетного фінансування наукової сфери.

За даними Державної служби статистики України, у 2019 р. дослідження і розробки в Україні здійснювали 950 організацій, більшість з яких, як і в попередні роки, відносяться до державного та підприємницького секторів діяльності (43,1 % та

42,9 % відповідно). Однак порівняно з 2018 р. зросла кількість організацій підприємницького сектору (на 16,2 %) та відбулося зменшення рівня організаційного забезпечення державного сектору (на 10,5%) і сектору вищої освіти (на 6,3%).

Важливим ресурсним показником вважається чисельність кадрів, зайнятих у науковій сфері. У 2019 р. кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, зменшилась порівняно з 2018 р. на 10,0% і становила 79,3 тис. працівників (з урахуванням сумісників та осіб, які працюють за договорами цивільно-правового характеру), з яких 64,5 % – дослідники, 9,4 % – техніки, 26,1 % – допоміжний персонал. Питома вага докторів наук та докторів філософії (кандидатів наук) серед виконавців ДіР становила 29,6 %, серед дослідників – 45,6 %. Частка жінок у загальній кількості дослідників становила 44,3 %, з яких 7,8 % мали науковий ступінь доктора наук і 34,6 % – доктора філософії (кандидата наук) (табл. 2.1).

У 2019 р. частка виконавців наукових досліджень і розробок у загальній кількості зайнятого населення України становила 0,48 % (у 2018 р. – 0,54 %), у тому числі дослідників – 0,31 % (у 2018 р. – 0,35 %). За даними Євростату, у 2017 р. найвищою ця частка була в Ісландії (3,39 % і 2,07%), Данії (3,37 % і 2,30 %), Норвегії (3,33 % і 2,27) та Фінляндії (3,02 % і 2,25 %); найнижчою – у Румунії (0,54 % і 0,33 %), Північній Македонії (0,55 % і 0,46 %), Сербії (0,86 % і 0,61 %), Кіпрі (0,90 % і 0,64 %), Туреччині (0,97 % і 0,77 %).

Найбільша кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень і розробок, припадає на галузі технічних (49,2 % від загальної кількості виконавців) і природничих наук (26,9 %).

Більше половини (60,7 %) загальної кількості докторів наук та докторів філософії (кандидатів наук), які здійснювали наукові дослідження, працювали в організаціях державного сектору, 33,6 % – вищої освіти, 5,7 % – підприємницького сектору.

У 2019 році, як і в минулому періоді, найбільш чисельною серед українських дослідників була вікова група від 30 до 39 років, проте майже таку ж частину становили дослідники віком 65 років і старше.

Таблиця 2.1.

Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень, за категоріями персоналу у 2019 р.

Категорії персоналу	Кількість працівників, осіб	% до загальної кількості	Із загальної кількості працівників – жінки, осіб	% до загальної кількості жінок
Усього	79 262	100	36 989	100
<i>у тому числі:</i>				
дослідники,	51 121	64,5	22 649	61,2
<i>з них:</i>				
доктори наук	6 509	12,7	1 761	7,8
доктори філософії (кандидати наук)	16 804	32,9	7 833	34,6
техніки	7 470	9,4	4 511	12,2
допоміжний персонал	20 671	26,1	9 829	26,6

Джерело: Складено автором за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Емпірично виявлено високу та стійку залежність технологічного рівня розвитку країни від наукоємності ВВП. Показник розраховується як відношення витрат на наукові дослідження до обсягу ВВП. Так при значенні цього показника 0,4-0,5% наука виконує соціально-культурну функцію; 0,6-0,9% - підтримує сформований технологічний потенціал; при значенні вище 0,9% - забезпечує економічний розвиток суспільства.

Практично всі європейські країни збільшили фінансування витрат на наукові дослідження. Відчутне зростання розпочалося в 2008-2009 р. і триває дотепер. В цілому по Європейському союзу показник наукоємності ВВП збільшився з 1,77% у 2000 р. до історично найбільших 2,06% від ВВП у 2017 р.

Зазначимо, що в Україні наукоємність ВВП (витрати на наукові дослідження і розробки за усіма джерелами у відсотках до ВВП) у 2019 р. становила 0,43 % (рис. 2.1).

Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» закріплено амбітний показник, що держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 % ВВП України. Однак, на практиці до цього далеко – витрати на науку в Україні знизилися з 0,75% у 2010 р. до 0,43% у 2019 р. Таким чином, він став нижчим, ніж у будь-якій країні ЄС.

Частка витрат на науку знижується разом із зниженням фінансування науки за рахунок коштів бюджету. Це означає, що досягнення бюджетного фінансування науки попередніх років не змогли утримати наукоємність ВВП навіть на сталому рівні за рахунок приватного сектору.

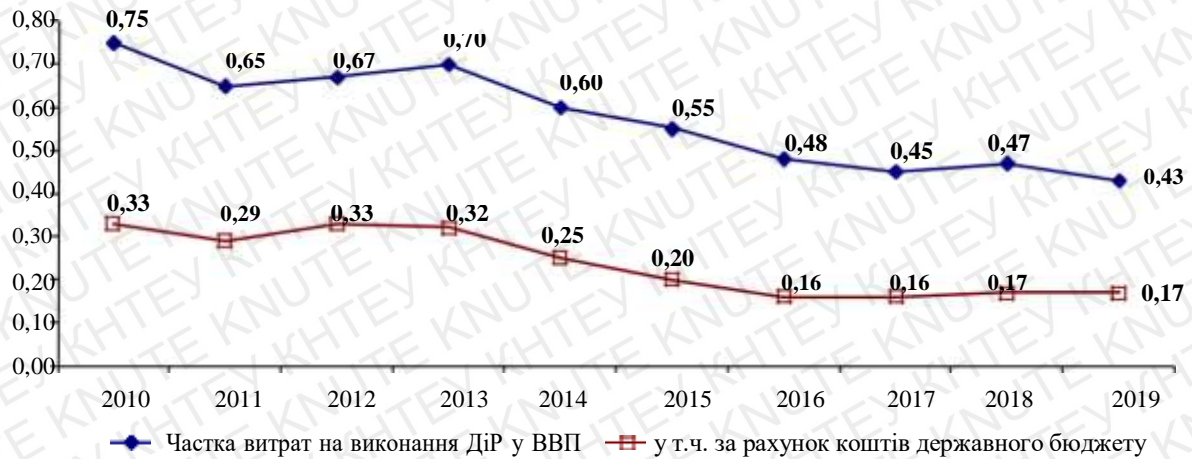

Рис. 2.1. Динаміка наукоємності ВВП України, %

Джерело: Складено автором за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

За даними 2018 р., частка обсягу витрат на наукових досліджень і розробок у ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,12 %. Більшою за середню вона була у Швеції – 3,32 %, Австрії – 3,17 %, Данії – 3,03 %, Німеччині – 3,13 %, Фінляндії – 2,75 %, Бельгії – 2,76 %, Франції – 2,02 %; меншою – у Північній Македонії, Румунії, Мальті та Кіпрі (від 0,36 % до 0,57 %).

Обсяг витрат на виконання наукових досліджень України за рахунок усіх джерел у 2019 р. становив 17254,6 млн грн, у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 6603,9 млн грн або 38,3 %. У структурі коштів вітчизняних замовників найбільшу частку становили кошти організацій підприємницького сектору.

Загальні видатки Державного бюджету України на фінансування наукової сфери розподілялися наступним чином: у 2014 р. - за 56 бюджетними програмами 32 головних розпорядників бюджетних коштів; у 2015 р. - за 48 програмами 28 розпорядників; у 2016-2017р. - за 44 програмами 23

розпорядників; у 2018 р. – за 50 програмами 25 розпорядників; у 2019 р. – за 49 програмами 20 розпорядників.

Загальні видатки державного бюджету України у 2019 р. спрямовані на фінансування наукової сфери за 49 бюджетними програмами 20 головними розпорядниками. У межах цих бюджетних програм було: заплановано – 9844,39 млн грн, у т. ч. 7189,43 млн грн або 73,03 % – за рахунок загального фонду державного бюджету (далі – загальний фонд); 2654,96 млн грн або 26,97 % – за рахунок спеціального фонду державного бюджету (далі – спеціальний фонд); профінансовано – 9312,48 млн грн, з них із загального фонду – 6755,49 млн грн (72,54 % від профінансованого обсягу), із спеціального фонду – 2556,99 млн грн (27,46 %).

Аналіз розподілу загального обсягу фінансування наукової сфери за головними розпорядниками свідчить, що найбільші обсяги видатків мали п'ять головних розпорядників, на яких припадає 89,28 % загального обсягу фінансування (8314,57 млн грн).

Традиційно серед головних розпорядників бюджетних коштів на науку найбільшим залишається Національна академія наук України (табл. 1.2.). У 2019 р. вона була профінансована на 4786,40 млн грн або 51,4% загального обсягу фінансування на науку. Найбільша бюджетна програма одночасно у НАН та по науці в цілому традиційно залишається КПКВК 6541030 - Фундаментальні дослідження, прикладні наукові і науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та наукових об'єктів, що становлять національне надбання, забезпечення діяльності наукових бібліотек з обсягом фінансування 2880,2 млн грн або 44,0 % всього бюджету на науку. Наступним після НАН із великим відривом - у 2,7 рази менше - було Міністерство освіти і науки України (1591,8 млн грн або 17,09% бюджету на науку). Найбільша бюджетна програма МОН і одночасно друга за обсягам фінансування науки є досліджувана оглядом витрат КПКВК 2201040 - Дослідження, наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами та державним замовленням, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка преси, розвитку наукової інфраструктури,

наукових об'єктів, що становлять національне надбання, забезпечення діяльності Державного фонду фундаментальних досліджень з обсягом фінансування у 2019 р. на рівні 691,67 млн грн або 10,6% бюджету на науку.

Таблиця 2.2.

Бюджетне фінансування наукової сфери у розрізі головних розпорядників коштів у 2019 році

Найменування головного розпорядника	Обсяг видатків державного бюджету на наукову сферу		у тому числі, млн грн	
	Усього, млн грн	% у загальному обсязі видатків	за рахунок загального фонду	за рахунок спеціального фонду
НАН	4786,4	51,40	3771,32	1015,10
МОН	1591,8	17,09	1242,54	349,30
НААН	1120,6	12,03	312,54	808,13
НАМН	468,19	5,03	390,21	77,98
Мін'юст	347,46	3,73	264,35	83,11
Інші головні розпорядники коштів	997,90	10,72	774,53	223,37
Разом	9312,48	100,00	6755,49	2556,99

Джерело: Складено автором за даними Державної служби статистики України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Після найбільшої концентрації бюджетного фінансування у НАН та МОН за ними йдуть Національна академія аграрних наук України та Національна академія медичних наук України.

Решта розпорядників є менш потужними. Так, наприклад, серед інших є Міністерство фінансів України (20,9 млн грн або 0,2%), Міністерство охорони здоров'я України (140,3 млн грн або 1,6%), Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (37,0 млн грн або 0,4%) та ін.

Разом фінансування НАН та п'яти галузевих академій наук (5008,5 млн грн або 56,0% бюджетного фінансування) переважає МОН (1591,8 млн грн або 17,09% бюджетного фінансування) понад як у 3 рази. Таким чином, фінансовий мандат МОН щодо науки в Україні є обмеженим. НАНУ та галузевим академіям мають бути присвячені окремі огляди витрат і дослідження.

Видатки загального фонду на наукову сферу за бюджетними програмами

розподілені таким чином:

– 3107,27 млн грн (46,00 %) за бюджетною програмою КПКВК 6541030 "Фундаментальні дослідження, прикладні наукові і науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та наукових об'єктів, що становлять національне надбання, забезпечення діяльності наукових бібліотек", НАН;

– 728,81 млн грн (10,79 %) за бюджетною програмою КПКВК 2201040 "Дослідження, наукові та науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами та державним замовленням, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури, наукових об'єктів, що становлять національне надбання", МОН;

– 516,80 млн грн (7,65 %) за бюджетною програмою КПКВК 6541230 "Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень", НАН;

– 371,24 млн грн (5,50 %) за бюджетною програмою КПКВК 6561040 "Фундаментальні дослідження, прикладні наукові і науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері профілактики і лікування хвороб людини, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та об'єктів, що становлять національне надбання", НАМН;

– 278,41 млн грн (4,12 %) за бюджетною програмою КПКВК 6591060 "Фундаментальні дослідження, прикладні наукові і науково-технічні розробки, виконання робіт за державними цільовими програмами і державним замовленням у сфері агропромислового комплексу, підготовка наукових кадрів, фінансова підтримка технічного забезпечення наукових установ, розвитку наукової інфраструктури та об'єктів, що становлять національне надбання", НААН;

– 254,12 млн грн (3,76 %) за бюджетною програмою КПКВК 3601070 "Проведення судової експертизи і розробка методики проведення судових експертиз", Мін'юст;

– 220,84 млн грн (3,27 %) за бюджетною програмою КПКВК 2201570 "Виконання зобов'язань України у Рамковій програмі Європейського Союзу з

наукових досліджень та інновацій "Горизонт 2020", МОН.

Таким чином, 81,08 % видатків загального фонду на наукову сферу витрачено в межах семи бюджетних програм.

Динаміку фінансування наукової сфери за рахунок загального і спеціального фондів представлено на рис. 1.2.

Рис. 2.2. Динаміка бюджетного фінансування наукової сфери, млн грн

Джерело: Складено автором за даними Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/>.

За напрямками бюджетного фінансування наукової сфери видатки загального фонду розподілені таким чином:

- на наукові дослідження і розробки у цілому спрямовано 80,16 % (2018 р. – 79,31 %) від загального обсягу видатків загального фонду на наукову сферу, зокрема на:
 - фундаментальні наукові дослідження – 49,84 % (2018 р. – 49,35 %),
 - прикладні наукові дослідження і розробки – 29,20 % (2018 р. – 27%),
 - ДЦНТП – 0,29 % (2018 р. – 2,17 %),
 - розробки за державним замовленням – 0,63 % (2018 р. – 0,64 %),
 - проекти у межах міжнародного науково-технічного співробітництва – 0,20 % (2018 р. – 0,18 %);
- на фінансову підтримку розвитку наукової інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази – 7,60 % (2018 р. – 9,38 %);

- на інші напрями бюджетного фінансування наукової сфери – 12,24 % (2018 р. – 11,31 %).

Базовими законодавчими основами фінансового забезпечення наукової діяльності у закладах вищої освіти та наукових установ МОН є Закони України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 р. № 1556-VII26 та «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 р. № 848-VIII27, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України» від 16 жовтня 2014 р. № 63028 та ін.

Функцію науки в університетах можна поділити на п'ять напрямів, зокрема:

1) Підготовка фахівців в університетах. Мова йде про підготовку студентів та аспірантів, які надалі будуть займатися наукою.

2) Оновлення і осучаснення змісту вищої освіти. Зміст навчання студентів, що входить в дисципліни - лабораторні практики, підручники, практичні посібники – є науковим.

3) Зростання наукового рівня викладачів. Це включає захист дисертацій, публікацію наукових статей тощо.

4) Створення на інноваційних засадах нових технологій і техніки. Це стосується цивільного і військового напрямків.

5) Науково-експертна сфера. Включає проведення експертизи (наприклад, для силових органів) та/або доповідей про стан конкретних об'єктів чи галузей.

Фінансування науки у закладах вищої освіти може здійснюватися за низкою джерел. Так, наприклад, М. Ільченко розрізняє десяток каналів, які включають шість вітчизняних та чотири закордонних:

1) конкурсне фінансування за бюджетною програмою МОН КПКВК 2201040;

2) розробки в рамках державних замовлень за кошти бюджету;

3) науково-дослідна робота за освітянським напрямом діяльності ЗВО, т.зв. «друга половина робочого дня»;

4) госпдоговірна тематика на замовлення підприємств та організацій приватної форми власності;

5) грантова підтримка через Національний фонд досліджень України (до

2019 р. – Державний фонд фундаментальних досліджень);

- б) базове фінансування (в процесі запровадження з 2020 р.);
- 7) Рамкова програма ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020»;
- 8) Програма НАТО «Наука заради миру та безпеки»;
- 9) виконання проектів в рамках міждержавного співробітництва;
- 10) проведення досліджень на замовлення закордонних компаній.

Всі десять каналів поєднуються лише у великих та науково потужних університетах. Бюджетне фінансування науки проректори з наукової роботи та керівники відповідних структурних підрозділів ЗВО називають основним, структурним, базовим

Зазначимо, що університети та наукові установи МОН впродовж 2017-2019 рр. в основному збільшували обсяги наукового фінансування. Лідером за обсягами конкурсного фінансування із великим відривом залишався Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. За три роки він отримав 144,6 млн грн наукового фінансування від МОН. Друге місце міг би посісти Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», але у 2018 р. його фінансування було виділене окрему наведену вище бюджетну програму КПКВК 2201330. Одну із найстрімкіших позитивних динамік впродовж 2017-2019 рр. продемонстрував Сумський державний університет, який збільшив бюджетне фінансування понад як у 3,5 рази. У Національному університеті «Одеська юридична академія» та Харківському національному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди обсяг фінансування впродовж 2017-2019 рр. скоротився на три чверті.

За даними МОН, за специфікою своєї наукової роботи ЗВО (класичні, технічні, технологічні, будівельні, педагогічні тощо) дуже різні, а наукові установи МОН репрезентують широкий спектр галузей науки – від українознавства до проблем штучного інтелекту. Відтак і тематика досліджень різноманітна, вона охоплює 318 наукових тематичних напрямків в усіх галузях наук. За своєю вартістю роботи так само різні – від 180 тис. до понад 3 млн. гривень. Ціну роботи в теорії визначає низка факторів, а саме: галузь науки, наявність або відсутність навіть найпростішого обладнання, кількість виконавців, ціна реактивів та матеріалів тощо. Водночас слід зазначити, що

переважна більшість робіт перебуває у «середній» цінній категорії (72% робіт мають кошторис від 300 тис. до 1 млн грн на рік).

Проведення оцінки результатів державного фінансового аудиту та контролю виконання бюджетних програм у сфері науки буде здійснено нами у наступному параграфі.

2.2. Аналіз виконання бюджетних програм у сфері науки як об'єкту державного фінансового аудиту та контролю

Зазначимо, що одним з найважливіших показників ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на фінансування наукових досліджень, є рівень впровадження науково-технічних розробок.

Так, із 14011 одиниць науково-технічних розробок, створених за рахунок загального фонду у 2019 році, впроваджено 70,6 % (9896 одиниць науково-технічних розробок).

Таблиця 2.3.

Динаміка кількості друкованих робіт за результатами прикладних наукових досліджень, од.

Показник	Роки				
	2016	2017	2018	2019	
				Усього	у т.ч. за рахунок загального фонду
Кількість друкованих робіт, усього, од.	114783	117408	106079	103334	49306
у тому числі:					
монографії	3158	3267	3062	1124	441
з них що видані за кордоном	418	434	452	210	104
статті в наукових фахових журналах	95840	97836	89968	88354	39132
з них що входять до міжнародних баз даних	15679	17002	19491	19717	9610
підручники, навчальні посібники	5741	5821	5154	5037	1331
інші публікації	10044	10484	7895	8819	8402

Джерело: Складено автором за даними Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/>.

Основним індикатором успішності реалізації бюджетних програм МОН з фінансування науки у ЗВО слід вважати зростання наукових публікацій у

наукометричних виданнях, які включені у найбільш авторитетні міжнародні бази *Scopus* та *Web of Science*. МОН висловив інтуїтивні оцінки, що більшість наукових статей категорії «Б» - це кафедральна тематика, пов'язана із соціогуманітарними науками, а більшість наших статей в наукометричних базах - це публікації, які виконані в рамках робіт, які фінансово підтримуються за конкурсом КПКВК 2201040 «Дослідження, наукові та науково-технічні розробки». Найкращі показники публікаційної активності, як за загальною кількістю друкованих робіт, так і за їх видами, показали наукові установи та заклади вищої освіти МОН. Найбільша кількість статей за результатами прикладних наукових досліджень, опублікованих у наукових фахових журналах, що входять до міжнародних баз даних, у 2019 р. належить МОН та НАН (табл.2.4).

Таблиця 2.4.

Динаміка кількості статей у наукових фахових журналах, що входять до міжнародних баз даних за головними розпорядниками бюджетних коштів, од.

Найменування головного розпорядника	Роки				
	2016	2017	2018	2019	
				Усього	у т.ч. за рахунок загального фонду
МОН	12558	13765	14076	14132	4238
НАН	2222	2160	2539	2683	2504
НААН	186	122	1943	1943	1943
НАМН	273	275	329	283	283
МОЗ	222	180	166	278	278
Мінекоенерго	3	8	18	113	86
ДУС	17	97	129	78	78
НАПН	32	192	121	65	65
Мінекономіки	95	104	85	39	32
МВС	19	41	34	38	38
Мінфін	47	40	11	22	22
Мінмолодьспорт	2	4	4	16	16
Мінсоцполітики	2	12	15	15	15
Держкомтелерадіо	-	-	20	10	10
Мін'юст	1	2	1	2	2
Разом	15679	17002	19491	19717	9610

Джерело: Складено автором за даними Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/>.

Слід відмітити, що наукова публікація як носій нових знань і найбільш ефективна форма розповсюдження основних результатів наукових досліджень і розробок в умовах глобалізації реалізує інтегруючу функцію, сприяючи активному входженню національної науки у світовий науковий простір. Кількість публікацій країни відображає дослідницьку активність вітчизняних вчених, статистика цитування – якість досліджень. За кількістю цитованих публікацій визначають вагомість результатів наукових досліджень, їхню цінність для світової науки. Результати аналізу цитованих робіт дають можливість виявляти перспективні напрями наукових досліджень як вітчизняних, так і світових. Аналіз тематичних напрямів публікацій дає змогу оцінити рівень розвитку певної галузі знання.

Найбільш визнаними у світі наукометричними базами даних (БД) вважаються Web of Science (WoS) компанії Clarivate Analytics та Scopus видавництва Elsevier.

На першому місці серед 238 країн за кількістю публікацій БД WoS знаходяться США (7 647 142 публікації). У п'ятірку лідерів також входять Китай, Велика Британія, Німеччина та Японія. Понад 1 млн публікацій мають Франція, Канада, Італія та Індія.

На 16-му місці Швейцарія, яка займає лідируючу позицію за результатами цитувань на одну публікацію (22,39). Україна посідає 47 місце з результатом 101583 публікації (з них 76682 – статті в наукових журналах), на одну публікацію припадає 8,72 цитувань.

Аналогічна тенденція в публікаційній активності за період 2009 – 2019 рр. спостерігається і за результатами аналізу БД Scopus, яка містить 31554996 публікацій. За цей період кількість публікацій зросла у 1,4 раза (у 2009 р. у БД Scopus було 2343326 публікацій, у 2019 р. – 3327620 публікацій). Лідерство за кількістю публікацій у наукових журналах упродовж 2009 – 2019 рр. належить США. Україна посідає 43 місце. Кількість українських публікацій з 2009 р. збільшилася більш ніж у два рази (табл. 2.5). Показник цитування використовують для оцінювання наукового впливу публікацій дослідника чи

країни в цілому. Він свідчить про актуальність і важливість проведених досліджень та про визнання їх результатів науковим співтовариством.

Таблиця 2.5.

**Показники публікаційної активності деяких країн світу
за даними БД Scopus**

Країна	Рейтинг країн за кількістю публікацій		Кількість публікацій, од.		Кількість публікацій за 2009-2019 рр., од.
	2019 р.	2009 р.	2019 р.	2009 р.	
Велика Британія	3	3	214513	170920	2196573
Нідерланди	16	13	64726	48793	640789
Польща	17	19	51323	30573	458097
Швейцарія	19	17	49564	34130	481314
Швеція	21	20	45044	29567	422582
Сінгапур	37	33	23368	14204	217239
Україна	43	43	16735	7241	118969
Ірландія	44	38	16571	11195	152770
В'єтнам	49	65	12635	1755	55732
Хорватія	59	46	7654	5742	75143
Литва	69	56	4301	2909	38363
Естонія	71	64	3913	1865	32040
Латвія	76	74	2584	970	20366
Білорусь	77	66	2561	1683	21130
Грузія	82	80	2231	816	14888
Молдова	119	101	542	365	4990

Джерело: Складено за даними БД Scopus // <https://www.scopus.com/search/form.uri?display=basic>.

Аналіз показника цитування українських публікацій (за всіма напрямками наукових досліджень) у відсотковому співвідношенні (за даними БД Scopus) свідчить про тенденцію до значного зменшення цитованих робіт українських учених, особливо це стосується 2019 р., коли частка таких публікацій становила лише 17,7 % (2018 р. – 47,5 %; 2017 р. – 60,2 %).

Поряд з цим, за індексом Хірша (H index), Україна значно відстає від розвинених країн світу (рис. 2.3).

Проте, незважаючи на певні позитивні результати в розвитку вітчизняної науки слід відмітити наступні прогалини і проблеми, що виникають в процесі оцінки ефективності бюджетного фінансування науки у закладах вищої освіти.

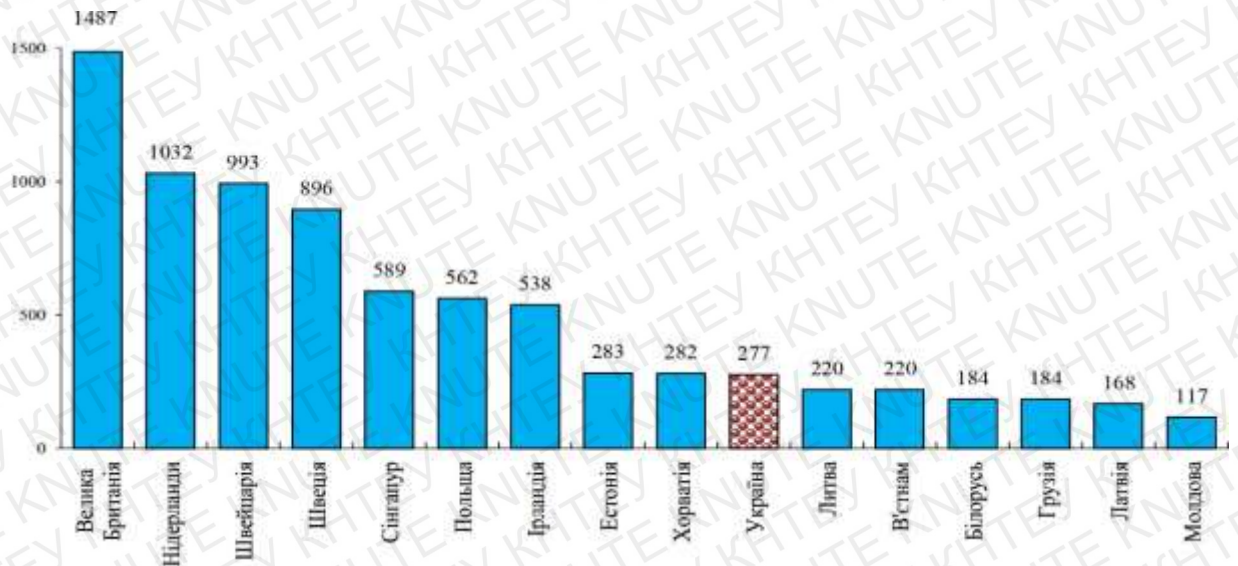

Рис. 2.3. Індекс Хірша деяких країн світу за період 1996 – 2019 рр.

Джерело: Складено за даними БД Scopus // <http://www.scimagojr.com/countrysearch.php?country>

По-перше, це розмиті пріоритети державної політики у конкретній сфері виконання бюджетної програми. Законом України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» № 2623-III від 11 липня 2001 р. визначені правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні. На думку експертів, вони є дуже загальними. А отже під них, маючи науковий хист, можна підвести пріоритетність практично будь-якої тематики науково-дослідної роботи.

В Україні Законом закріплено 5 галузевих пріоритетів і один загальний - фундаментальні дослідження на загальному рівні. Фактично будь-що назвати пріоритетом. В результаті велика кількість обсягу прикладних робіт назвали фундаментальними, щоб формально потрапити під пріоритет. МОН навіть приклад, коли у секції містяться фундаментальні роботи з будівельних матеріалів чи фундаментальні роботи із серії технологій вирощення часнику. МОН працює над рекласифікацією проєктів. Але точно визначити приналежність проєкту до фундаментального чи прикладного експерти МОН вважають непростим завданням. Так само непростим вони вважають оцінку

новизни наукового знання.

По-друге, це відсутність цілісного стратегічного бачення розвитку науки в Україні, зокрема науки у закладах вищої освіти. Єдиного нормативного документу, що закріплював би стратегічне бачення розвитку науки в університетах не існує. Можливо, документ з'явиться незабаром як деталізація стратегічного плану нового уряду. Згідно звітів про виконання паспортів бюджетної програми *КПКВК 2201040* впродовж 2016-2018 рр. стратегічною ціллю МОН як головного розпорядника, на досягнення яких спрямована реалізація бюджетної програми, був Розвиток науково-технічного потенціалу вищих навчальних закладів та наукових установ МОН, сприяння впровадження наукових результатів в національну економіку.

По-третє, існують проблеми здійснення наукової діяльності на рівні кінцевих виконавців. Експерти НІСД опитали методом глибинного інтерв'ю кількох різних за регіонами та спеціалізацією науковців із закладів вищої освіти та наукових установ. Опитування виявило низку проблем, які працівники ВНЗ називають важливими для себе: обмаль інформації про можливості бюджетного фінансування наукової діяльності, зокрема бюджетної програми МОН 1040. Значна частина мало обізнані із можливостями бюджетного фінансування наукових досліджень; несправедливість розподілу існуючого фінансування: до наукової роботи нерідко залучаються наближені до керівництва - ректорату та завідуючого кафедри працівники, які, на думку опитаних, мають посередній або не мають взагалі наукового хисту та здобутків; оплата журналам за публікації статей не компенсується: ті, хто не може опублікувати статтю в безкоштовних журналах, звертаються до послуг платних видань, а вони коштують дорого; проблеми конкуренції між ЗВО та в середні ЗВО між працівниками за абітурієнтів, що також накладає відбиток на здійснення кооперації для спільних наукових досліджень; особистісні фактори: незнання іноземної мови, проблеми зі здоров'ям, відсутність даних чи наукових ідей; невідомість конференцій як наукових платформ обміну думками; застаріла матеріально-технічна база ЗВО; слабка мотивація з боку керівництва ЗВО; плагіат у наукових роботах; відтік кадрів закордон; відсутність попиту з боку бізнесу; збільшення педагогічного (у тому числі понаднормового) навантаження та роботи із залучення абітурієнтів.

По четверте, наявність ускладнення порівняння вітчизняних наукових результатів із міжнародним досвідом через низку застережень при співставності вихідних даних розвинених європейських країн з Україною, яка значно поступається рівнем соціально-економічного розвитку. Попри номінальне зростання у гривневому еквіваленті, фінансова підтримка наукової діяльності у закладах вищої освіти у доларовому еквіваленті є вкрай малою у міжнародному масштабі для досягнення значущих результатів. Разом з тим, заклади вищої освіти докладають недостатньо зусиль для нарощення спеціального фонду.

По-п'яте, наявність слабкої практики державно-приватного партнерства ЗВО та бізнесу, що лише у поодиноких випадках ТОП-закладів підсилює ефективність витрачання бюджетних коштів.

По-шосте, існує різне бачення шляхів реформування вітчизняної науки у різних стейкхолдерів. Зокрема це стосується фінансування діяльності новоствореного Національного фонду досліджень та інших питань розподілу фінансових ресурсів.

Таким чином, можна стверджувати, що на виконання бюджетних програм у сфері науки впливає безліч факторів, дію яких необхідно визначати та враховувати при проведенні державного фінансового аудиту.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ ТА АУДИТУ В ГАЛУЗІ НАУКИ

3.1. Проблеми розвитку державного фінансового контролю та аудиту у галузі науки

Із початком реформуванням науки інтерес до наукових досліджень дещо зростає, оскільки з'явилась можливість на законодавчому рівні змінити механізм фінансового забезпечення науки в Україні, спростити витрати на фінансування наукових досліджень, залучити до фінансування наукових досліджень недержавні кошти (кошти промисловості, банків), як це зроблено в більшості високорозвинених країнах світу. Досить зважено до проблеми фінансування науки підходить Я. Йовенко, яка наголошує на створенні системи венчурного фінансування інноваційних процесів та зазначає, що таке фінансування має бути спрямоване на вирішення таких завдань реструктуризації економіки: залучення значного обсягу приватного капіталу в науково-технічну сферу, перевищення якого над державними інвестиціями може досягати сотень разів; формування ефективної системи залучення в господарський обіг інтелектуальної власності та інших результатів інтелектуальної діяльності; модернізацію вітчизняної промисловості зі створенням нових виробництв, що базовані на високих технологіях; забезпечення умов для раціонального використання основних фондів багатьох підприємств, що втратили конкурентоспроможність; мобілізацію значного обсягу коштів населення для розвитку науково-технічної сфери; залучення цільових іноземних інвестицій у розвиток технологічної сфери; організацію нових спеціалізованих і високоприбуткових ринків цінних паперів малих високотехнологічних компаній; зменшення безробіття і розв'язання завдяки цьому гострої для сучасної України проблеми соціальної напруженості [41]. Таким чином, науковець розглядає проблему фінансування науки у комплексному дослідженні із тими суспільними відносинами, які тісно пов'язані із використанням наукових знань у практичній діяльності

підприємства, установи чи організації. Автор наголошує на тому, що фінансування науки та наукової діяльності не має бути виключною прерогативою держави, а до проблеми фінансування має бути залучений приватний капітал, кошти населення, іноземні інвестиції тощо.

Про проблему недостатнього фінансування науки та наукових проєктів зазначав М.О. Кужелев, який досить цікаво підходить до можливості вирішити проблему фінансування науки. Так, фінансування можна виділяти під особистість – окремого вченого. Такий підхід демонструє довіру до вченого, а контроль з боку наукового співтовариства діяльності дослідника, звичайно, передбачається, але не в явній формі. Вибір наукових проблем і методів дослідження залишається на його розсуд. Інший тип фінансування – це фінансування наукової організації. Нарешті, третій основний спосіб фінансування науки – це фінансування наукових проєктів через грантову систему. Цей спосіб є в даний час домінуючим в Європі та США. Його очевидною перевагою є можливість контролю ефективності наукових досліджень, що розуміється як ступінь задоволення потреб суспільства в науковому знанні. Ідея ефективності грантової підтримки науки заснована на тому, що отримання гранту передбачає конкурентний процес, а ефективний конкурентний механізм є гарантією успішної еволюції [9, с. 130].

Необхідно відзначити, що сьогодні часто висловлюються позиції щодо не лише неналежного фінансування наукових досліджень в Україні, а й щодо неефективності використання грошових коштів, які виділяються на розвиток науки. Сьогодні детально вивчається, куди витрачаються кошти державного бюджету на наукову та дослідницьку діяльність. Та ситуація зовсім не прозора. Мільярдні кошти, які виділяються на наукові дослідження, просто пропадають, тому що не видно реальних, практичних результатів цих досліджень [41].

Частково проблему фінансування науки та наукових досліджень намагалися вирішити шляхом нового Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», в якому чітко розмежовано дві форми бюджетного фінансування наукової сфери: «базове фінансування» та «програмно-цільове фінансування» та надано їх визначення, запропоновано фінансування наукових проєктів через грантову систему (індивідуальний грант; колективний грант;

інституційний грант), як у більшості розвинених країнах світу. Відповідно до статті 48 цього Закону визначено, що фінансове забезпечення наукової і науково-технічної діяльності в Україні здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, коштів установ, організацій та підприємств, вітчизняних та іноземних замовників робіт, грантів, інших джерел, не заборонених законом.

У законі для належного фінансування наукової роботи передбачено існування державних фондів (у вигляді окремих юридичних осіб або без права юридичної особи), так і недержавних фондів грантової підтримки наукових досліджень і науково-технічних розробок та Державного фонду прикладних досліджень, який надаватиме грантову підтримку проектам з проведення прикладних наукових досліджень і розробок, спрямованих на розроблення нових конкурентоспроможних технологій та/або їх складових, сприятиме створенню нових і модернізації існуючих виробництв для потреб підприємств. Зазначимо, що в цілому Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» досить позитивно сприйнятий громадськістю та науковою спільнотою. Передбачалося, що у випадку його подальшого належного втілення у життя можна досягти значних успіхів у розвитку науки, її фінансуванні як з боку держави, так і з боку інших недержавних інституцій та іноземного капіталу.

Державна політика у сфері освіти і науки відіграє вирішальну роль у забезпеченні розвитку людського капіталу та отриманні економічної вигоди у вигляді сталого зростання й конкурентної економіки, а значить суспільного та індивідуального добробуту, майбутнього процвітання та якості життя. Досягнення цих цілей потребує узгоджених політичних ініціатив, ефективних управлінських рішень та довгострокових інвестицій.

У науковій сфері реформа, яка започаткована МОН покликана зупинити ізоляцію і стагнацію у сфері досліджень, сформувавши запит на якісну підготовку дослідників та якісні розробки в галузі фундаментальних і прикладних наук, скоротити розрив між дослідженнями та впровадженням їх результатів, інтегрувати вищу освіту й науку України в освітній та дослідницький простір Європейського Союзу.

Наукова галузі мають перетворитися на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України[35].. Метою реформи є створення нової ефективної системи управління і фінансування науки, орієнтованої на те, щоб українські вчені мали можливості та належні умови для професійної реалізації, розвитку та інтеграції в світовий науковий простір, а також розбудова інноваційної екосистеми щоб кожен український винахідник міг швидко та якісно перетворювати креативні ідеї в інноваційні продукти та послуги.

Почалися перші конкурси Національного фонду досліджень. Це конкурси наукових і науково-технічних проєктів «Наука для безпеки людини та суспільства» та «Підтримка досліджень провідних та молодих учених». На фінансування фонду та проєктів-переможців у 2020 році передбачено майже 300 млн грн. За 4 роки проведення конкурсу молодих вчених його бюджет збільшено в понад 8 разів – до 100 млн гривень. Завдяки цьому 2020 року МОН профінансувало 199 наукових проєктів молодих вчених. Також більш як вдвічі підвищено розмір стипендій Президента та Уряду для молодих вчених. Відкрито 15 центрів колективного користування науковим обладнанням у закладах вищої освіти. Зменшено бюрократичне навантаження для вчених, зокрема: спрощено порядок використання прекурсорів для навчання і досліджень у закладах освіти та наукових установах; скасовано застарілі норми щодо обов'язкового погодження міжнародних відряджень з МОН; скасовано обмеження щодо збільшення штатної чисельності працівників підпорядкованих установ. Проведено атестацію 255-ти наукових установ за новими правилами – єдиними критеріями та долученням незалежних експертів. Запущено новий пошуковий сервіс для науковців – Open Ukrainian Citation Index. Доступ до нього безкоштовний та відкритий для всіх. Сервіс допомагає шукати наукові документи та аналізувати цитування вчених. OUCI є першим елементом майбутньої Національної електронної науково-інформаційної системи – URIS[35]..

Зараз українські науковці, зокрема молоді, мають досить обмежений набір можливостей та здебільшого незадовільні умови для професійної реалізації в науці. Для вчених фактично відсутні стимули залишатися в науці.

Це призводить до посиленого відтоку науковців за кордон або в інші галузі. Так, з 2010 року кількість дослідників в Україні зменшилася майже втричі: з 133,7 тис до 51,1 тис 2019 року.

Критично низькою залишається наукоємність ВВП, тобто витрати на дослідження і розробки в Україні за всіма джерелами у відсотках до ВВП. 2019 року цей показник становив 0,43% (рекордний мінімум за останні 10 років), а за рахунок коштів держбюджету – 0,17%. Для порівняння: за даними 2018 року, наукоємність ВВП країн ЄС-28 у середньому становила 2,12 %.

Низьким є рівень комерціалізації результатів науково-технічних розробок та трансферу технологій, а участь в інноваційній діяльності не розглядається як приваблива[35].

Реформою передбачені: зміни в системі фінансування: розширення каналів та інструментів як бюджетної, так і позабюджетної підтримки вчених; створення умов для ефективного використання міжнародних можливостей; зменшення бюрократичних обмежень; вплив результатів оцінювання наукової діяльності на рівень бюджетної підтримки; розвиток дослідницької та інноваційної інфраструктури; пряма підтримка інноваційної діяльності державою; зміни в системі управління: реформування системи академії наук, забезпечення ефективної роботи Нацради з питань розвитку науки і технологій та Нацради з розвитку інновацій; забезпечення процедури приєднання до Рамкової програми досліджень та інновацій Європейського Союзу “Горизонт Європа” (Horizon Europe); оновлення Дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA) та затвердження Національного плану дій; продовження дії державної цільової науково-технічної програми полярних досліджень та забезпечення її реалізації; затвердження державної програми розвитку дослідницької інфраструктури та концепції державної політики розвитку е-інфраструктур, а також відповідних планів дій; спрощення умов для академічної мобільності та виконання іноземних грантів; законодавче врегулювання питань, пов’язаних з функціонуванням Національного фонду досліджень України; надання перших грантів Національним фондом досліджень; проведення державної атестації наукових установ та закладів вищої освіти в частині проведення наукової

діяльності; початок конкурсу для вчених та інноваційних підприємств за рахунок коштів допомоги Україні від ЄС у програмі “Горизонт 2020”; формування нового переліку пріоритетів розвитку науки та інновацій; створення та запуск онлайн платформи для комунікації між представниками науки, бізнесу, держави; запуск пілотних регіональних центрів трансферу технологій (Київ, Харків, Одеса). Емпірично виявлено високу та стійку залежність технологічного рівня розвитку країни від наукоємності ВВП. Показник розраховується як відношення витрат на наукові дослідження до обсягу ВВП. Так при значенні цього показника 0,4-0,5% наука виконує соціально-культурну функцію; 0,6-0,9% - підтримує сформований технологічний потенціал; при значенні вище 0,9% - забезпечує економічний розвиток суспільства[39].

Таблиця 3.1.

Динаміка фінансування витрат на виконання досліджень і розробок в ЄС та Україні 1995-2017 рр., % ВВП

	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Швеція	3,13	...	3,38	3,21	3,25	3,28	3,30	3,14	3,26	3,27	3,40
Австрія	1,53	1,89	2,37	2,73	2,67	2,91	2,95	3,08	3,05	3,13	3,16
Данія	1,79	2,19	2,39	2,92	2,94	2,98	2,97	2,91	3,06	3,10	3,05
Німеччина	2,13	2,40	2,43	2,71	2,80	2,87	2,82	2,87	2,91	2,92	3,02
Фінляндія	2,20	3,25	3,33	3,73	3,64	3,42	3,29	3,17	2,89	2,74	2,76
Бельгія	1,64	1,92	1,78	2,05	2,16	2,27	2,33	2,39	2,46	2,55	2,58
Франція	2,24	2,09	2,05	2,18	2,19	2,23	2,24	2,23	2,27	2,25	2,19
Євро-зона – 19 країн	...	1,78	1,78	1,99	2,04	2,10	2,10	2,12	2,13	2,13	2,15
Ісландія	1,53	2,58	2,69	...	2,41	...	1,70	1,95	2,20	2,12	2,10
Норвегія	1,65	...	1,48	1,65	1,63	1,62	1,65	1,71	1,93	2,03	2,09
Європейський союз – 28 країн	...	1,77	1,74	1,92	1,97	2,00	2,02	2,03	2,04	2,04	2,06
Нідерланди	1,82	1,79	1,77	1,70	1,88	1,92	1,93	1,98	1,98	2,00	1,99
Словенія	1,49	1,36	1,41	2,06	2,42	2,57	2,58	2,37	2,20	2,01	1,86
Чехія	0,88	1,11	1,17	1,34	1,56	1,78	1,90	1,97	1,93	1,68	1,79
Сполучене Королівство	1,66	1,63	1,56	1,66	1,66	1,59	1,64	1,66	1,67	1,68	1,66
Італія	0,94	1,01	1,05	1,22	1,21	1,27	1,31	1,34	1,34	1,37	1,35
Угорщина	0,71	0,79	0,92	1,14	1,19	1,26	1,39	1,35	1,36	1,20	1,35
Португалія	0,52	0,72	0,76	1,53	1,46	1,38	1,33	1,29	1,24	1,28	1,33
Естонія	...	0,60	0,92	1,58	2,31	2,12	1,72	1,43	1,47	1,25	1,29
Люксембург	...	1,58	1,57	1,50	1,46	1,27	1,30	1,26	1,28	1,30	1,26
Іспанія	0,77	0,89	1,10	1,35	1,33	1,29	1,27	1,24	1,22	1,19	1,20
Греція	0,42	...	0,58	0,60	0,67	0,70	0,81	0,83	0,96	0,99	1,13
Ірландія	1,22	1,09	1,19	1,59	1,56	1,56	1,56	1,50	1,19	1,19	1,05
Польща	0,62	0,64	0,56	0,72	0,75	0,88	0,87	0,94	1,00	0,96	1,03
Литва	0,43	0,58	0,75	0,78	0,90	0,89	0,95	1,03	1,04	0,84	0,89
Словаччина	0,91	0,64	0,49	0,62	0,66	0,80	0,82	0,88	1,17	0,79	0,88
Хорватія	0,86	0,74	0,75	0,75	0,81	0,78	0,84	0,86	0,86
Болгарія	0,43	0,50	0,45	0,56	0,53	0,60	0,64	0,79	0,96	0,78	0,75
Кіпр	...	0,23	0,37	0,45	0,46	0,44	0,48	0,51	0,48	0,53	0,56
Мальта	0,53	0,61	0,67	0,83	0,77	0,71	0,74	0,57	0,54
Латвія	0,43	0,44	0,53	0,61	0,70	0,66	0,61	0,69	0,63	0,44	0,51
Румунія	0,75	0,36	0,41	0,46	0,50	0,48	0,39	0,38	0,49	0,48	0,50

Україна	0,75	0,65	0,67	0,70	0,60	0,55	0,48	0,45
---------	-----	-----	-----	------	------	------	------	------	------	------	------

Джерело: Eurostat⁸. https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=rd_e_gerdtot&lang=en

Практично всі європейські країни збільшили фінансування витрат на наукові дослідження (Таблиця 3.1). Відчутне зростання розпочалося в 2008-2009 р. і триває дотепер. В цілому по Європейському союзу показник наукоємності ВВП збільшився з 1,77% у 2000 р. до історично найбільших 2,06% від ВВП у 2017 р. Основними джерелами фінансування науки є підприємницький та державний сектори. У ЄС-28 у 2016 р. вони разом забезпечували 87,5% фінансування наукових досліджень. З 2010 р. до 2015-2017 рр. державне фінансування науки скорочувалося на користь підприємницького сектору практично по всіх країнах. Помітним виключенням була Латвія, де частка фінансування науки державним сектором у 2015-2017 рр. зросла, порівняно із 2010 р. Найбільш стрімке зниження ролі державного сектору відбулося у східноєвропейських країнах - Болгарії, Словаччині, Словенії та Польщі (з 60,9% у 2010 р. до 41,8% та 31,9% у 2016-2017 рр.). Найбільша частка науки у державному секторі стабільно належить Росії (70%), найменша – в Японії (15%)[39]..

Сектор вищої освіти в ЄС-28 та євро-зоні фінансував у середньому 0,8-0,9% загального обсягу витрат. Найпомітнішою була його роль у Македонії та Сербії, а також Туреччині. Важливою на рівні понад 3% була роль вищої освіти у науці Хорватії, Кіпрі, Іспанії, Ісландії, Португалії, а також Японії та США. В Україні його частка становила лише 0,2% витрат. Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» закріплено амбітний показник, що держава забезпечує бюджетне фінансування наукової і науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 % ВВП України. Однак, на практиці до цього далеко – витрати на науку в Україні знизилися з 0,75% у 2010 р. до 0,47% у 2018 р. Таким чином, він став нижчим, ніж у будь-якій країні ЄС. Частка витрат на науку знижується разом із зниженням фінансування науки за рахунок коштів бюджету. Це означає, що досягнення бюджетного фінансування науки попередніх років не змогли утримати наукоємність ВВП навіть на сталому рівні за рахунок приватного сектору[39].

Отже, реформування наукової сфери у сучасних суспільних відносинах є необхідним, проте, внесені законодавчі зміни можуть не здійснити очікуваного удосконалення у науковій галузі, а можуть лише загострити вже існуючі проблеми, оскільки фінансово-правові засади закріплені у бюджеті і законі не відповідають один одному у відносинах із фінансування наукових досліджень і науки в цілому. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» розширює сфери та можливості для фінансування досліджень.

3.2. Напрями вдосконалення державного фінансового контролю та аудиту в галузі науки

За результатами контрольних дій органами Державної аудиторської служби документуються значні порушення фінансової дисципліни, нецільове, незаконне і неекономне використання бюджетних коштів об'єктами контролю в галузі науки .

Більшість виявлених фінансових порушень засвідчили безповоротні втрати державою матеріальних і фінансових ресурсів . Розв'язання проблеми повного відшкодування виявлених порушень передбачає постановку діагнозу причин стрімкого поширення цього негативного явища . Воно не пов'язане безпосередньо з приростом обсягів бюджетних асигнувань. Результати контрольних заходів підтверджують необхідність негайного пошуку шляхів побудови ефективної системи державного фінансового контролю в Україні, зокрема у сфері науки.

Будь-яке демократичне суспільство повинно турбуватися про вдосконалення контрольних механізмів. При цьому справжній демократичний контроль зводиться до контролю держави не тільки за її громадянами, а й за всіма без винятку державними структурами, наділеними владними повноваженнями. Розвиток державного, передусім фінансового, контролю розглядається як один із важливих факторів виходу фінансово-економічної кризи. Одночасно з курсом на лібералізацію економічного життя поступово згорталися контрольні і регулятивні функції держави, внаслідок чого вона стала

втрачати можливість впливати на формування дохідної частини бюджету, ефективно управляти зростаючим обсягом державних видатків і, як наслідок – випускати зі своїх рук гігантські фінансові ресурси, які могли б бути спрямовані на реалізацію соціально-економічних програм .

Комплексне вивчення такої масштабної й значущої проблеми, як удосконалення державного фінансового контролю в Україні неможливе без застосування історичного методу. Принцип історизму передбачає розгляд існуючих проблем не лише під кутом зору сьогодення, а й з позиції їх минулого і майбутнього. Необхідно вивчати державно-правові та інші явища суспільного життя як рух у часі, процес. Важливим інструментом підвищення ефективності використання бюджетних коштів у сфері науки є періодичний аудит ефективності діяльності бюджетних установ. Кількісно ефективність бюджетної політики вимірюється співвідношенням отриманих результатів та суми здійснених витрат.

Зазвичай при розгляді питання ефективності того чи іншого виду діяльності насамперед визначають адекватність досягнутих у процесі її здійснення результатів наміченим цілям, ступінь наближення результату до мети з урахуванням витрат (трудових, матеріальних і фінансових ресурсів). Це загальноприйнятий зміст поняття ефективності. Початковим кроком у розробці методології ефективності має бути виявлення критеріїв визначення ефективності управління фінансами. І саме основною проблемою аудиту ефективності діяльності державних установ і органів державної влади, що ускладнює проведення фінансового аналізу діяльності цих суб'єктів, є відсутність критеріїв, за якими оцінюють ефективність витрачання бюджетних коштів .

Через відсутність чіткого зв'язку між виділеними обсягами фінансування й досягнутими результатами контролюючі органи не мають можливості перевірити, чи сповна виділені кошти було використано для отримання необхідних суспільству результатів. Для здійснення перевірок ефективності бюджетних витрат потрібне відповідне нормативно-методичне забезпечення, що стосується питань складання програм перевірок, визначення видів оцінок ефективного використання державних коштів; єдиних критеріїв, що дають змогу оцінювати

ефективність витрачання бюджетних коштів; технології взаємодії з органами державної влади; технології підготовки й узгодження остаточних документів . Система показників оцінки виконання бюджетної програми має охоплювати показники витрат, продукту, якості й ефективності. Окреслимо сутність зазначених показників: витрат — відбивають обсяг і структуру фінансових ресурсів, залучених до виконання бюджетної програми; якості – вказують на рівень досягнення цілей бюджетної програми як кількісний, так і якісний, що переважно визначається як питома вага; ефективності – визначають користь від витрачання бюджетних коштів і можливу їх економію. Застосовані комплексно, ці показники дають змогу оцінити віддачу від використання бюджетних коштів, установити, чи за цільовим призначенням їх використано та чи досягнуто поставленої мети. Результативність свідчить про користь або вигоду, отримані внаслідок діяльності, а показник результативності — про зміни, що відбулися за певний період, і відповідність поставленим цілям. На відміну від показника результативності показники продуктивності й ефективності характеризують співвідношення витрат і результату . Показник продуктивності - це відношення продукту або результату до обсягу коштів, витрачених на їх отримання, тоді як показники ефективності демонструють кількість витрат на одиницю виробленого продукту.

Щоб вибудувати дієву та ефективну модель державного фінансового контролю, варто вивчати й використовувати зарубіжний досвід. Сьогодні більшість перевірок, які здійснюються державними аудиторами у США, Великій Британії, Канаді, Австралії та багатьох інших країнах, мають мультицільовий і критеріальний характер . Ці аудити належать до категорії аудиту адміністративної діяльності, а тому мають багато спільних рис із державним фінансовим аудитом, що проводяться органами Державної аудиторської служби України. Але дещо різняться. У більшості країн державний аудитор виконує не тільки роль контролера, а й консультанта – активного учасника процесу вдосконалення управління бюджетними ресурсами.

Державний аудитор не лише досліджує фінансові звіти й бухгалтерські документи, перевіряє законність витрачання коштів урядовими структурами, але й проводить контрольні заходи, які називаються державним аудитом ефективності

(англ. Government Performance Auditing), що є аналогом державного фінансового аудиту в Україні. Цей вид діяльності державних аудиторів, запроваджений у багатьох країнах, належить до сфери аудиту урядових структур, державних підприємств та неприбуткових організацій, а за часом поширюється і на приватні фірми та корпорації. В такому разі особи, що здійснюють перевірку набувають статусу незалежних аудиторів.

Державний аудит ефективності являє собою нове бачення контрольної функції, яку державний аудитор виконує разом з керівникам організацій, що підлягають дослідженню. У цьому контексті державний аудитор виступає як партнер (учасник) процесу впровадження якісного управління в бюджетній сфері. Саме державний аудит ефективності демонструє важливість партнерства між державними аудиторами й керівниками державних структур. Аудитор, як порадник, виконує об'єктивно важливу й конструктивну функцію переконання державних службовців, відповідальних за визначення структури і функцій державного органу, а також робить свій внесок у вдосконалення процесу управління[34].

На сьогодні в Україні найбільш розвинена форма державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, який проводить ДАСУ та Рахункова Палата України. Державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм в галузі науки спрямований на визначення ефективності використання бюджетних коштів для реалізації запланованих цілей та встановлення факторів, які цьому перешкоджають. Він дозволяє оцінити рівень досягнення запланованих результатів та надати пропозиції щодо ефективного використання фінансових ресурсів.

Державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм проводиться шляхом аналізу: нормативно-правових актів, методичних документів, видань і публікацій щодо напряму діяльності в бюджетній програмі, стосовно якої проводиться аудит ефективності; результатів раніше здійснених контролюючими органами контрольних заходів; показників статистичної, фінансової та оперативної звітності; даних інтерв'ювання, анкетування, опитування громадян і збирання інформації від юридичних осіб [34].

Окрім того, не менш важливо якомога швидше запровадити у практику роботи, поняття оцінки стану внутрішнього контролю розпорядника бюджетних коштів, зокрема на етапах планування та організації контрольних заходів. Адже таке поняття значно ширше за ризикові операції, тож може охоплювати більше питань діяльності установи чи організації. При розробці критеріїв оцінки внутрішнього контролю можна автоматично оцінювати можливі ризикові операції чи видатки. Підсумовуючи викладене, можемо зробити висновок, що підвищення ефективності державного фінансового контролю у сфері науки можна досягти шляхом: удосконалення державного фінансового контролю із застосуванням історичного методу; розширення повноважень органів державного фінансового контролю у сфері впровадження обов'язкового державного періодичного аудиту ефективності; затвердження єдиного узгодженого плану заходів різних органів державного фінансового контролю; запровадження оцінки стану внутрішнього контролю розпорядника бюджетних коштів; виконання державним аудитором ролі консультанта — активного учасника процесу вдосконалення управління бюджетними ресурсами.

ВИСНОВКИ

У випускній кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення актуальної наукової проблеми реалізації державного фінансового контролю і аудиту у галузі науки в контексті світового і вітчизняного досвіду, що дало змогу обґрунтувати такі висновки і пропозиції теоретичного та прикладного характеру.

По перше, узагальнення концептуальних підходів до визначення змісту державного фінансового контролю та аудиту у галузі науки, яке запропоновано розглядати як важливу складову фінансової діяльності держави, спрямовану на забезпечення законності та полягає у перевірці й аналізі органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання бюджетних коштів .

Обґрунтовано складові елементи державного фінансового контролю та аудиту у сфері науки, таких як: об'єкт, предмет, ключові ознаки, мета та завдання.

По-друге, встановлено, що бюджетне фінансування науки здійснюється за державним та місцевими бюджетами через розпорядників бюджетних коштів за їх бюджетними програмами.

Визначено, що основними напрямками бюджетного фінансування, за якими здійснюється аналіз наукової і науково-технічної діяльності є: фундаментальні наукові дослідження, у тому числі за рахунок грантів Державного фонду фундаментальних досліджень; прикладні наукові дослідження і розробки; державні цільові наукові і науково-технічні програми; науково-технічні (експериментальні) розробки за державним замовленням; проекти у межах міжнародного науково-технічного співробітництва; фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази; інші напрями бюджетного фінансування наукової сфери.

По- третє, визначено, що на сучасному етапі в галузі науки здійснюються всі форми фінансового контролю за витрачанням бюджетних коштів: попередній, поточний і наступний . Критерій розмежування цих форм полягає у зіставленні часу здійснення контрольних дій з процесами формування і

використання фондів фінансових ресурсів. Водночас вони тісно взаємопов'язані, що свідчить про безперервний характер контролю.

По – четверте, встановлено, що протягом останніх років наукоємність ВВП залишається критично низькою, що призводить до втрачання наукою здатності виконувати економічну функцію. У 2019 р. спостерігається найнижче значення цього показника – обсяг фінансування наукових досліджень і розробок становив 0,43 % ВВП (2018 р. – 0,47 %), у тому числі за рахунок коштів державного бюджету – 0,17 % ВВП (2018 р. – 0,17%). Обсяг фінансування наукових досліджень і розробок за рахунок усіх джерел у 2019 р. становив 17254,6 млн грн, у структурі якого 38,3 % – кошти державного бюджету; 28,1 % – кошти вітчизняних замовників; 22,3 % – кошти іноземних джерел; 10,0 % – власні кошти; 1,3 % – кошти з інших джерел.

Серед головних розпорядників найбільша частка НТП, створеної за рахунок коштів загального фонду у 2019 році належить: МОН – 28,7 % (з 4020 створених одиниць НТП впроваджено 98,0 %); НАН – 27,8 % (з 3894 од. впроваджено 33,9 %); НААН – 13,5 % (з 1895 од. впроваджено 35,4 %); НАПН – 11,7 % (з 1634 од. впроваджено 96,6 %).

По – п'яте, визначено, що одним з найважливіших показників ефективності використання бюджетних коштів, спрямованих на фінансування наукових досліджень, є рівень впровадження науково-технічних розробок.

Основним індикатором успішності реалізації бюджетних програм МОН з фінансування науки у ЗВО слід вважати зростання наукових публікацій у наукометричних виданнях, які включені у найбільш авторитетні міжнародні бази *Scopus* та *Web of Science*.

Так, найбільшу кількість друкованих робіт підготовлено за результатами наукових досліджень, виконаних за рахунок коштів МОН – 58,1 % та НАН – 26,4 %.

Встановлено, що частка України у загальносвітовому обсязі публікацій залишається малою (0,38 % у 2019 р. за даними БД *Scopus*), за індексом Хірша (*H index*) Україна значно відстає від розвинених країн світу, у той же час значення показника кількості публікацій на 1 млн дол. фінансування ДіР в Україні залишається значно вищим порівняно з розвиненими країнами світу.

Крім того, продовжується тенденція до зростання кількості спільних публікацій українських учених із зарубіжними партнерами, що свідчить про поліпшення рівня відкритості вітчизняної науки, мобільності вчених.

По-шосте, виявлено основні тенденції розвитку державного фінансового контролю і аудиту в галузі науки. До них належать: удосконалення нормативно-правового забезпечення в сфері державного фінансового контролю і аудиту, розробка національних та впровадження міжнародних стандартів його проведення, оцінка якості проведеного державного фінансового контролю і аудиту, посилення превентивної функції державного фінансового контролю і аудиту та проведення його в процесі реалізації бюджетної програми в галузі науки. Визначено, що більшість порушень бюджетного законодавства продовжують мати системний характер і повторюються із року в рік.

По-сьоме, обґрунтовано, що підвищення ефективності державного фінансового контролю у сфері науки можна досягти шляхом: розширення повноважень органів державного фінансового контролю у сфері закупівель за державні кошти; впровадження обов'язкового державного періодичного аудиту ефективності; затвердження єдиного узгодженого плану заходів різних органів державного фінансового контролю; запровадження оцінки стану внутрішнього контролю розпорядника бюджетних коштів; виконання державним аудитором ролі консультанта – активного учасника процесу вдосконалення управління бюджетними ресурсами.

Поряд з цим, ще одним важливим фактором ефективності фінансування бюджетних програм у сфері науки є формування чіткої та послідовної державної політики у цій галузі орієнтованої на результат.

Викладене вище зумовлює важливість та необхідність удосконалення системи контролю та моніторингу ефективності використання бюджетних коштів, їх цільове використання, а також відповідність здійснених видатків задекларованим цілям.

Реалізація зазначених заходів дозволить підвищити результативність аудитів, зміцнити довіру суспільства, зменшити рівень порушень при виконанні бюджетних програм у сфері науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блакита Г., Откаленко. О. Державний фінансовий аудит системи вищої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zt.knute.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1835&catid=193&lang=uk
2. Бюджетний кодекс України від 09.11.2019 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.help/law/2456-VI>
3. Борисенко Л. М. Зарубіжна практика державного фінансового контролю та можливості її імплементації в Україні. Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід № 13. 2020. С. 50-54.
4. Внутрішній аудит. Від теорії до практики. Практичний посібник для розпорядників бюджетних коштів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua>
5. Гуцаленко Л. В. Державний фінансовий контроль : навчальний посібник [для студ. вищ. навч. закл.]. К. : Центр учбової літератури, 2014. – 424 с.
6. Гуцаленко Л. В., Вахновська О. В. Напрями реформування системи державного фінансового контролю в Україні. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. №6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efmapnp_2017_6_3
7. Данчевська І.Р. Організаційні засади державного фінансового контролю в Україні. Науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку». №13. 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.market-infr.od.ua/uk/13-2017>.
8. Дікань Л. В., Шевченко І. О. Сутність дефініції «державний фінансовий аудит виконання бюджетних програм». Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, присвяченої видатному вченому-економісту О. Г. Ліберману «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (Харків, 18 – 19 листопада 2015 р.). Х. : ФОП Лібуркіна Л. М., 2015. С. 340 – 343.
9. Дікань Л. В., Шевченко І. О. Методичний підхід до оцінки якості державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм. Матеріали

Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (Харків, 17-18 листопада 2016 р.) Х.: ФОП Лібуркіна Л. М., 2016. С.137- 141.

10. Дікань Л. В. , Кожушко О. В., Шевченко І. О. та ін. Контроль в бюджетних установах: теорія та практика : монографія . Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 360 с.

11. Дікань Л. В. Держаний аудит: підручник. Х.:ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 485 с.

12. Данчевська І.Р. Сутність і призначення державного фінансового контролю за використанням коштів місцевих бюджетів України // Бізнес в умовах ринкової економіки: проблеми становлення та розвиток. Львів: Львівська економічна фундація, 2017. С. 85 – 88

13. Державний фінансовий аудит: проблеми теорії і практики : монографія; за заг. ред. О. А. Шевчука та А. В. Лісового ; Ун-т ДФС України. – Ірпінь, 2020. – 390 с.

14. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання / І . В . Запатріна. — К. : Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. — 528 с.

15. Звіт Державної аудиторської служби України за 2015 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/>

16. Звіт Державної аудиторської служби України за 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/>

17. Звіт Державної аудиторської служби України за 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/>

18. Звіт Державної аудиторської служби України за 2018 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/>

19. Звіт Державної аудиторської служби України за 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/>

20. Кінащук Л. Л. Аудиторська діяльність в системі фінансового контролю: організаційно-правові засади, Київ 2015, с. 70

21. Клець Л. Є. Державний фінансовий контроль бюджетних установ в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua>

22. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР) від 1996 №30. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
23. Кузькін Є. Ю., Котляревський Я. В., Шишко О. В Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи розв'язання // Фінанси України. – 2015. - № 12. – С. – 63-72.
24. Лімська декларація керівних принципів контролю // Декларація ІХ Лімського (Перу) Конгресу вищих органів контролю державних фінансів (INTOSAI) від 01.10.1977. Офіційний сайт Рахункової палати України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/140217>.
25. Любенко А. М. За критерієм ефективності, або Про перспективи проведення державного фінансового аудиту в Україні / А. М. Любенко // Фінансовий контроль. — 2008. — № 1 (42). — С. 44–46
26. Микитюк І. С. Єдина система державного фінансового контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» // Науково-дослідний фінансовий інститут Академії фінансового управління Міністерства фінансів України. Київ, 2009. С. 24.
27. Особливості фінансово бюджетного контролю. Центральний офіс реформ при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. 2018. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/370/control.pdf>
28. Оцінка якості внутрішнього аудиту в державних органах: методичний посібник Міністерства фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mof.gov.ua>
29. Піхоцький Ю. В. Сутність аудиту державних ресурсів як форма фінансового контролю / Ю. В. Піхоцький // Економіст. 2016. № 1. С. 37
30. Плєскач В. Л. Сучасні підходи щодо фінансового регулювання механізму реалізації регіональних цільових програм / В. Л. Плєскач, Ю. Г. Желябовський // Фінанси України. — 2009. — № 1. — С. 58–72.

31. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету міністрів України від 3.02.2016р. №3. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/43-2016>.

32. Про місцеве самоврядування в Україні від 23.07.2020 № 280/97-ВР . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

33. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні. Закон України від 16.10.2012 № 5463-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>

34. Прокопівщина О.В. Основні аспекти аудиту ефективності, його впровадження та використання в Україні / О.В. Прокопівщина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sophus.at.ua/publ/2014_04_17_18_kampodilsk.

35. Реформа освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>

36. Романів Є.М., Гончарук С.М., Приймак С.В., Даниляк Л.Я. Розвиток державного фінансового контролю в Україні: монографія. Львів. Простір М. 2015. 174 с.

37. Романів. Є. М, Долбнєва Д. В. Необхідність та напрямки удосконалення системи державного фінансового контролю в Україні як вимога сьогодення // Економічні науки. 2016. №2/1(19). С. 35-38.

38. Романченко Ю. О. Стан та перспективи розвитку державного фінансового контролю у світлі євроінтеграційних змін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.pdaa.edu.ua>

39. Скільки коштів витрачають на науку в університетах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/>

40. Стандарт (методика) проведення Державною аудиторською службою України, її міжрегіональними територіальними органами державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, державних (регіональних) цільових програм та місцевих бюджетів. Наказ державної аудиторської служби України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/doccatalog/document?id=152305>

41. Трохимчук І.М. Сусніть державного фінансового контролю у сфері освіти. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/Npndfi_2009_4_11.pdf
42. Хаблюк О. А. Аудит ефективності в системі державного фінансового контролю, його суть та необхідність упровадження в Україні. Економіка і суспільство. 2017. № 10. С. 827–831.
43. Христенко Н.П. Сучасний стан фінансування наукової діяльності в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/vchfo_2015_4_23.pdf.
44. Чугунов І.Я. Федосов В.М. Державний внутрішній фінансовий контроль: стратегія розвитку // Фінанси України. 2009. № 4 С. 3-23.
45. Шашкевич О.Л. Стратегічні плани і оцінка механізму якості управління територією із зіставленням аудиту ефективності використання бюджетних коштів у розвиток регіону. Економіка ХХІ сторіччя : проблеми та шляхи їх вирішення: монографія // за заг. ред. Ю.З. Драчука, В.Я. Швеця. Донецьк: НГУ, 2014. 402 с.
46. Шашкевич О.Л. Формування фінансового механізму сталого розвитку України: монографія // за ред. д-ра екон. наук, проф. О. П. Кириленко та д-ра екон. наук, доц. О. І. Тулай. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 414 с.
47. Fundamental Principles of Public-Sector Auditing ISSAI 100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.issai.org/media/69909/issai-100-english.pdf>.
48. INTOSAI Guidance for Good Governance (INTOSAI GOV). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.issai.org/intosai-guidance-for-good-governance-\(intosai-gov\)](http://www.issai.org/intosai-guidance-for-good-governance-(intosai-gov)).
49. Nazarova K. O. Prospects for Implementation of Results of the Synergy between Internal and External Audit. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/bi_nf_2015_4_37.pdf
50. The Orange Book Management of Risk - Principles and Concepts. HM Treasury 1 Horse Guards Road London, 2004. - 134 p.

Додаток А
**Розподіл видатків державного бюджету України на наукову сферу за
 головними розпорядниками у 2019 р., млн грн**

№ з/п КПКВК	Найменування головного розпорядника	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом		
		Фактично спрямовано коштів	Питома вага розпорядника, %	Фактично спрямовано коштів	Питома вага розпорядника, %	Фактично спрямовано коштів	Питома вага розпорядника, %	
Видатки державного бюджету України на наукову сферу, усього		6755,49	100,00	2556,99	100,00	9312,48	100,00	
<i>у тому числі:</i>								
1	030	Державне управління справами	115,94	1,72	0,76	0,03	116,70	1,25
2	100	Міністерство внутрішніх справ України	78,43	1,16	6,76	0,26	85,19	0,92
3	120	Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України	114,52	1,70	99,46	3,89	213,98	2,30
4	170	Державний комітет телебачення і радіомовлення України	17,10	0,25	3,35	0,13	20,45	0,22
5	220	Міністерство освіти і науки України	1242,54	18,39	349,30	13,66	1591,84	17,09
6	230	Міністерство охорони здоров'я України	72,57	1,07	74,19	2,90	146,76	1,58
7	240	Міністерство енергетики та захисту довкілля України	62,66	0,93	20,18	0,79	82,84	0,89
8	250	Міністерство соціальної політики України	24,37	0,36	4,26	0,17	28,63	0,31
9	275	Міністерство розвитку громад та територій України	6,15	0,09	0,50	0,02	6,65	0,07
10	290	Міністерство цифрової трансформації України	0,20	0,00	0,00	0,00	0,20	0,00
11	340	Міністерство молоді та спорту України	8,92	0,13	1,19	0,05	10,11	0,11
12	350	Міністерство фінансів України	20,77	0,31	1,89	0,07	22,66	0,24
13	360	Міністерство юстиції України	264,35	3,91	83,11	3,25	347,46	3,73
14	601	Антимонопольний комітет України	1,44	0,02	0,00	0,00	1,44	0,02

Продовження додатку А
**Розподіл видатків державного бюджету України на наукову сферу за
 головними розпорядниками у 2019 р., млн грн**

№ з/п	КПКВК	Найменування головного розпорядника	Загальний фонд		Спеціальний фонд		Разом	
			Фактично спрямовано коштів	Питома вага розпорядника, %	Фактично спрямовано коштів	Питома вага розпорядника, %	Фактично спрямовано коштів	Питома вага розпорядника, %
15	654	Національна академія наук України	3771,32	55,83	1015,10	39,70	4786,42	51,40
16	655	Національна академія педагогічних наук України	173,50	2,57	2,89	0,11	176,39	1,89
17	656	Національна академія медичних наук України	390,21	5,78	77,98	3,05	468,19	5,03
18	657	Національна академія мистецтв України	33,32	0,49	0,00	0,00	33,32	0,36
19	658	Національна академія правових наук України	44,64	0,66	7,94	0,31	52,58	0,56
20	659	Національна академія аграрних наук України	312,54	4,63	808,13	31,61	1120,67	12,03

Джерело: Складено автором за даними Державної казначейської служби України
 [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://dkrs.gov.ua/>.

Додаток Б

Динаміка фінансування наукової сфери України за загальним і спеціальним фондами державного бюджету у розрізі напрямів бюджетного фінансування, млн грн

Напрямок бюджетного фінансування	Обсяг видатків державного бюджету, усього				у тому числі								Темп росту загального фінансування наукової сфери у % до попереднього року		
					за загальним фондом				за спеціальним фондом						
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019	2017/2016	2018/2017	2019/2018
Наукова сфера України, усього	5287,75	7509,85	8939,84	9312,48	3898,21	5083,17	6551,14	6755,49	1389,54	2426,68	2388,70	2556,99	142,02	119,04	104,17
<i>у тому числі:</i>															
Наукові дослідження і розробки (ДіР), усього	4464,44	6118,26	7320,24	7761,48	3272,67	4159,63	5195,77	5415,20	1191,77	1958,63	2124,47	2346,28	137,04	119,65	106,03
<i>у тому числі:</i>															
фундаментальні НД	2432,54	3129,31	3812,46	4056,10	1993,49	2608,04	3232,99	3366,80	439,05	521,27	579,47	689,30	128,64	121,83	106,39
прикладні ДіР	1810,70	2786,28	3311,59	3629,35	1057,98	1420,09	1766,80	1972,65	752,72	1366,19	1544,79	1656,70	153,88	118,85	109,60
ДЦНТП	189,05	96,84	142,29	19,30	189,05	96,84	142,08	19,30	0,00	0,00	0,21	0,00	51,22	146,93	13,56
розробки за державним замовленням	29,22	25,30	42,21	42,88	29,22	25,30	42,21	42,88	0,00	0,00	0,00	0,00	86,58	166,84	101,59
проекти у межах міжнародного науково-технічного співробітництва	2,93	80,53	11,69	13,85	2,93	9,36	11,69	13,57	0,00	71,17	0,00	0,28	2748,46	14,52	118,48
<i>Питома вага ДіР у загальному обсязі видатків державного бюджету на наукову сферу, %</i>	84,43	81,47	81,88	83,34	83,95	81,83	79,31	80,16	85,77	80,71	88,94	01,76			
Фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази	386,27	829,50	764,44	614,23	209,21	395,24	614,37	513,59	177,06	434,26	150,07	100,64	214,75	92,16	80,35
Інші напрями бюджетного фінансування наукової сфери	437,04	562,09	855,16	936,77	416,33	528,30	741,00	826,70	20,71	33,79	114,16	110,07	128,61	152,14	109,54

Джерело: Складено автором за даними Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://dkrs.gov.ua/>.

Додаток В

Основні результати наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, виконаних у 2019 р., за напрямами бюджетного фінансування, од.

Показники	Напрями бюджетного фінансування
-----------	---------------------------------

	Фундаментальні НД		Прикладні ДіР		ДЦНТП		Розробки за державним замовленням		Проекти у межах міжнародного науково-технічного співробітництва		Разом	
	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
Кількість НТР, що виконувались у звітному році	3507	649	3444	3863	46		54		119		7170	4512
Кількість завершених НТР у звітному році	1184	561	1522	3438	45		27		119		2897	3999
Створена НТП:	х	х	х	х	х		х		х		х	х
види виробів	282	36	594	1013	25		26				927	1049
у тому числі техніки	98	27	374	372	25		15				512	399
технології	134	36	568	247	4		20		38		764	283
матеріали	301	49	272	204			3		18		594	253
сорти рослин та породи тварин	89	90	14	2			5				108	92
методи, теорії	1924	104	770	133	31		29		84		2838	237
інше	4776	519	3919	3009	80		5				8780	3528
Кількість друкованих робіт, усього, у тому числі:	60445	37964	49306	54028	93		191		151		110186	91992
монографії	1410	313	441	683			5				1856	996
з них, що видані за кордоном	197	77	104	106			1				302	183
статті в наукових фахових журналах	46766	35220	39132	49222	42		81		56		86077	84442

Продовження додатку В

Основні результати наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок, виконаних у 2019 р., за напрямками бюджетного фінансування, од.

Показники	Напрями бюджетного фінансування
-----------	---------------------------------

	Фундаментальні НД		Прикладні ДіР		ДЦНТП		Розробки за державним замовленням		Проекти у межах міжнародного науково-технічного співробітництва		Разом	
	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд	загальний фонд	спеціальний фонд
з них, що входять до міжнародних баз даних	20938	3652	9610	10107	15		35				30598	13759
підручники, навчальні посібники	1097	2156	1331	3706			2				2430	5862
інші публікації	11172	275	8402	417	51		103		95		19823	692
Подано заявок на видачу охоронних документів, усього, у тому числі:	1781	544	5606	1063	8		17				7412	1607
в Україні	1778	542	5595	1060	8		17				7398	1602
за кордоном	3	2	11	3							14	5
Отримано охоронних документів - усього, у тому числі:	1595	405	3744	974	11		14				5364	1379
в Україні	1593	402	3733	965	11		14				5351	1367
за кордоном	2	3	11	9							13	12

Джерело: Складено автором за даними Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/>.

Додаток Г

Показники створення / впровадження наукової (науково-технічної) продукції, отриманої за результатами виконання наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у 2019 р., у розрізі головних розпорядників

Найменування головного розпорядника	Джерело	Створено НТП, од.	Упроваджено в звітному році НТП, %
	ло		

	види виробів	у т.ч. техніки	технології	матеріали	сорти рослин та породи тварин	методи, теорії	інше	види виробів	у т.ч. техніки	технології	матеріали	сорти рослин та породи тварин	методи, теорії	інше	
Державне управління справами	1					18	277						100,0	100,0	
	2					1	2						100,0	100,0	
МВС	1	22	15			2	185	18,2	26,7				0,0	90,8	
	2						4							75,0	
Мінекономіки	1	156	8	8		17	422	89,7	100,0	25,0			35,3	98,6	
	2	624					724	100,0						100,0	
Держкомтелерадіо	1						17							100,0	
	2														
МОН	1	284	273	419	256	12	1211	1838	95,4	95,2	97,4	96,9	100,0	96,9	99,3
	2	341	341	236	227	5	167	1335	98,5	98,5	99,6	100,0	100,0	98,8	97,5
МОЗ	1			2			178	191			100,0			100,0	100,0
	2														
Мінекоенерго	1						70							55,7	
	2						224							92,9	

Джерело: Складено автором за даними Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/>.

Продовження додатку І

Показники створення / впровадження наукової (науково-технічної) продукції, отриманої за результатами виконання наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у 2019 р., у розрізі головних розпорядників

Дже рело	Створено НТП, од.	Упроваджено в звітному році НТП, %
-------------	-------------------	------------------------------------

Найменування головного розпорядника		2019 р.							2020 р.						
		види виробів	у т.ч. техніки	технології	матеріали	сорти рослин та породи тварин	методи, теорії	інше	види виробів	у т.ч. техніки	технології	матеріали	сорти рослин та породи тварин	методи, теорії	інше
Мінсоцполітики	1	21	21	4			21	75	28,6	28,6	100,0			90,5	82,7
	2							1							100,0
Мінрегіон	1							19							89,5
	2														
Мінцифри	1							1							100,0
	2														
Мінмолодьспорт	1							22							100,0
	2							2							100,0
Мінфін	1							41							70,7
	2							5							100,0
Мін'юст	1							90							68,9
	2							5							100,0
АМК	1							3							100,0
	2														
НАН	1	418	169	125	331	20	823	2177	17,5	25,4	50,4	5,7	95,0	16,6	46,3
	2	81	55	23	25	63	67	849	42,0	38,2	52,2	0,0	100,0	19,4	77,9
НАПН	1							1634							96,6
	2														

Закінчення додатку Г

Показники створення / впровадження наукової (науково-технічної) продукції, отриманої за результатами виконання наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у 2019 р., у розрізі головних розпорядників

Джерело фінансув	Створено НТП, од.		Упроваджено в звітному році НТП, %	
	2019 р.	2020 р.	2019 р.	2020 р.

Найменування головного розпорядника	Фонд 1							Фонд 2							
	види виробів	у т.ч. техніки	технології	матеріали	сорти рослин та породи тварин	методи, теорії	інше	види виробів	у т.ч. техніки	технології	матеріали	сорти рослин та породи тварин	методи, теорії	інше	
НАМН	1			96			456				100,0			100,0	
	2														
НАМ	1							6							100,0
	2														
НАПрН	1						4	144						100,0	100,0
	2														
НААН	1	26	26	110	7	76	108	1568	23,1	23,1	45,5	100,0	46,1	48,1	33,2
	2	3	3	24		24	2	377	100,0	100,0	66,7		0,0	100,0	54,4
Усього	1	927	512	764	594	108	2838	8780	53,9	63,9	81,8	46,1	61,1	72,0	72,7
	2	1049	399	283	253	92	237	3528	95,0	90,2	92,9	90,1	73,9	76,4	88,4

* 1 – загальний фонд 2 – спеціальний фонд

Джерело: Складено автором за даними Міністерства освіти і науки України [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://mon.gov.ua/>.